

GÜMÜŞHANE TARİHİ

(İl Oluşunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri)
25-26 Mayıs 2010

Editörler

Doç. Dr. Bayram NAZIR
Yrd. Doç. Dr. Kemal SAYLAN

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları
No: 33

Gümüşhane 2016

OSMANLI DÖNEMİNDE GÜMÜŞHANE'DE TASAVVUF, SÛFİLER, ŞÂİRLER ve TEKKELER

Selami ŞİMŞEK*

Giriş

Öteden beri Gümüşhane ve yöresindeki tasavvufî kültür üzerine bir çalışma yapmayı arzuluyordum. "İl Oluşunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu" vesilesiyle böyle bir çalışma ortaya çıkmış oldu. Sempozyumu düzenleyen Gümüşhane Üniversitesi'ne, Gümüşhane Valiliği'ne, Düzenleme Kurulu'na ve diğer yetkili kişilere şükranlarımı sunmak isterim.

Beş yüz elli seneyi aşkın bir süre Osmanlı idaresinde kalan Gümüşhane yöresinin tasavvufî kültür dokusuna geçmeden önce şehrin siyâsî, târihî ve kültürel geçmişi hakkında kısaca bilgi vermeyi faydalı buluyoruz.

Karadeniz bölgesinin doğu bölümünde yer alan Gümüşhane'nin eski tarihi ve şehrin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Roma-Bizans döneminde işletilen maden yataklarına bağlı olarak "gümüş şehri" anlamında "Argryopolis", Ortaçağ İslâm kaynaklarında "Haldiyye" yahut "Hâlidiyât" ve Türk kaynaklarında "Canca/Çaniçe"¹ adlarıyla anılan şehrin², Kânûnî Sultân Süleyman zamanından itibaren de "Gümüşhâne" adıyla tanınmaya başladığı kaydedilmektedir³.

Daha çok Roma-Bizans hâkimiyetinde kalan Gümüşhane, VII. asrın sonları ile VIII. asrın başlarında Müslüman Arapların akınlarına uğramış, Emevî-Bizans ve Abbâsî-Bizans arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Tuğrul Bey zamanında geçici de olsa Selçuklular'ın hâkimiyetine giren şehir, Alparslan'ın Malazgirt Savaşı'nı kazanmasından sonra Erzincan yöresine hâkim olan Emîr Mengüçük Gâzi'nin Gümüşhane dolaylarını ele geçirmesi üzerine Erzincan imâretine bağlamıştır. Daha sonra Anadolu Selçukluları zamanında Melik II. Gıyâseddin Keyhusrev ve atabeği Mübârizüddin Ertokuş kumandasındaki kuvvetler tarafından ele geçirilmiş⁴ ve Moğol istilâsı başladıktan sonra Anadolu'nun birçok yeri gibi Gümüşhane yöresi de İlhanlılar'ın idâresi altına girmiştir⁵.

Ancak İlhanlılar'ın saltanat kavgaları dolayısıyla güçlerini yitirmeye başlaması şehrin, 1473 yılında Fatih Sultan Mehmed'in Otlukbeli Savaşı'nda Uzun Hasan'ı hezîmete uğratmasına kadar Celâyirliler, Eratnaoğulları, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Trabzon Rum Devleti gibi birçok beylik ve devlet arasında el değiştirmesine neden olmuştur⁶.

* Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Canca" yerine "Çaniçe" kelimesini kullanır. Osmanlı Bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1959, IV/2, 577.

2 Metin Tuncel, "Gümüşhane", *DİA*, XIV, 275.

3 Tuncel, a.g.m., 274; İlker Çakan, *Karadeniz Bölgesi*, Ankara 1994, s. 272.

4 Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 361.

5 Tuncel, a.g.m., 273.

6 Tuncel, a.g.m., aynı yer.

Osmanlı hâkimiyeti zamanında önceleri Erzurum, daha sonra Trabzon eyaleti sınırları içerisinde⁷ XIX. asrın başlarına kadar rahat bir hayat süren Gümüşhane, 1829 ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile 7 Temmuz 1916 tarihlerinde Rusların Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’de yaptıkları işgaller ve bunun sonucundaki göçlerle derinden sarsılmış ve 1918 Şubat’ında Rus işgalinden kurtularak yaralarını sarmaya başlamıştır. Millî Mücadele’ye de önemli katkılarda bulunan şehir, cumhuriyetin kuruluşu sıralarında bir sancak iken 1925’ten itibaren il merkezi haline gelmiştir.

1925-1926 *Tarihli Trabzon Salnâmesi*’ne göre, Gümüşhane, merkez ilçe ile birlikte Bayburt, Kelkit, Torul ve Şiran olmak üzere beş ilçe, beş bucak ve üç yüz yetmiş yedi köyden teşekkül ettiği, 16943 evde 101153 kişinin yaşadığı şehirde hastane olmadığı, vilâyetin ticarî durumunun Trabzon-Bayburt-Erzurum büyük yolu üzerinde ve İran transit yolu üzerinde bulunduğundan oldukça iyi olduğu, aslında tarım memleketi olan vilâyetin bazı yerlerinde ürünleri yerel ihtiyacı karşılamadığından, halkın bir kısmının işçilik, meyvecilik ve katırcılıkla geçindiği kaydedilmektedir.

Bayburt’un 1989 tarihinde il olması ve ayrıca yeni ilçelerin oluşturulması ile idarî taksimatta değişiklik meydana gelmiş, 1988 yılında Köse, 1990’da Kürtün ilçe olmuştur. Bugün merkez ilçe de dâhil, altı ilçe ve on iki beldeye sahip olan Gümüşhane’nin nüfusu, 2007 nüfus sayımına göre 130.825’tir⁸.

Gümüşhane’nin tarihî ve kültürel dokusuna bir göz atacak olursak, Kânûnî Sultân Süleymân zamanında yeni gümüş yataklarına daha yakın olan yerde inşâ edilen “Ulu Câmii” ve “Câmî-i Kebîr” adlarıyla da bilinen Süleymâniye Câmii, minaresi de ahşaptan yapılan Saray Câmii (Osmanağa Câmii), Danişmendlilerin yöreye gelişlerinden sonra yapıldığı sanılan Küçük Câmii (Câmî-i Cedîd), Eskibağlar mahallesi ile İnönü mahallesi arasında yer alan kiliseden bozma Emirler Câmii ile Hasanbey mahallesinde 1925-1930 yılları arasında inşâ edilen Kemaliye Câmii belli başlı eserlerdendir⁹. Bu câmilerin yanı sıra bazı Kiliseler de rastlıyoruz: Camgöz’ün Kilisesi, Karabaş’ın Kilisesi, Taşdibi Kilisesi, Kalender Mahallesi Kilisesi¹⁰.

Gümüşhane’de dikkatleri celbeden tarihî mekânlardan birisi de türbe-

7 Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*’sında Gümüşhane’yi “azîm ve mâmûr” bir şehir olarak tavsif ederek şehrin Erzurum eyaleti sınırları dâhilinde olduğunu söylemiştir. Bkz. Tuncel, a.g.m., s. 273-274 (Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*, İstanbul 1145, s. 423’den naklen). 1647 yılında buraya gelen Evliyâ Çelebi ise *Seyahatnâmesi*’nde şehri Trabzon eyaleti içerisinde gösterir ve maden yataklarının zenginliğinden bahsederek bazısını kapalı, bazısının işleyen yetmiş gümüş maden ocağı olduğunu, bu tarihte darbhânesinin çalışmadığını fakat yanında “azze nasruhu duribe, fi Canca” yazılı bir kâğıdı taşıdığını belirtir. Bkz. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1314, s. 343.

8 http://www.gumushane.gen.tr/index.php?ind=news&op=news_show_single&ide=4261 (25.04.2010)

9 Tuncel, a.g.m., s. 274; Sabri Özcan San, “Gümüşhane Müstakil Sancağı’ndaki Mahalleler, Aileler ve (Efsaneler, Hikâyeler)”, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), haz. Nasuhi Ünal Karaaslan, Ünal Ofset Matbaası, Ankara 1991, s. 127-128; Çakan, a.g.e., s. 279.

10 San, a.g.m., s. 128-129.

lerdir. Başta Tekke Köyü'nde anayolun hemen kenarında yer alan Çağırğan Baba Türbesi olmak üzere Gümüşhane-Erzurum kara yolu üzerinde Pir Ahmed Köyü içerisinde bulunan Pîr Ahmed Türbesi, Eski Gümüşhane'de Süleymaniye Mahallesi'nde, Süleymaniye Câmii'nin kuzey doğusunda câmi zemininden aşağıdaki terasta yer alan Hacı Tâhir Efendi Türbesi, Seydi Baba Köyü mezarlığındaki Seydi Baba Türbesi ve Namazgâhı ile Ebehâtu Türbesi, Şiran'a giderken Çilhoroz Dağı üzerinde yoldan 20 metre solda yer alan Firdevs Hâtun Türbesi bunlardan ilk akla gelenlerdir¹¹.

Yöreden pek çok sûfi, şeyh, âlim, şâir ve yazar yetiştiği de bilinmektedir. Sûfilerle ilgili olarak aşağıda geniş bilgi verileceği için burada önde gelen bazı sûfi ve şeyhleri zikrederim: Çağırğan Baba, Seydi Baba, Ömer Efendi, Gümüşhaneli Sâlih Baba, Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî, Şiranlı Hacı Mustafa Efendi. Âlimlerden bazıları ise şu zâtlardır: Gümüşhaneli Gerdan-Kıran Ömer Hulûsî Efendi ve oğlu Mustafa Reşid Efendi, Gülmahmudoğlu Ömer Efendi, "Şiran Müftüsü" diye meşhûr olan Hasan Fahri Efendi (Polat). Osmanlı'nın son döneminden bugüne değin öne çıkan şâir ve yazarlar ise şunlardır: Zevrâkî, Saylazı (Posus)lı Nuri Baba (Âşık İlhamî), Vasfi Mahir Kocatürk, Hüseyin Nihal Atsız, Şinasi Özdenoğlu, Sabri Özcan San ve Dilaver Cebeci.

Gümüşhane'de Tasavvuf, Sûfiler, Sûfi-Şâirler ve Tekkeler

Osmanlı Devleti'nin fikrî ve mânevî temellerinin XIII. ve XIV. asırlarda atıldığını biliyoruz. Şöyle ki devletin kuruluş dönemi olan XIV. asrın başlarında Anadolu toprakları her şeyi ile üç kıtayı omuzlayabilecek bir mânevî potansiyele sahiptir. Zira ahî reislerinin köylere yerleşerek yaptıkları tekke ve zâviyeler vasıtasıyla hem imâr-iskân hem de tebliğ ve irşâd faaliyetlerinde bulduklarını görüyoruz. Fütüvvet ehli olarak da tanınan ahîler o devirde iktisâdî, içtimâî, dinî görevlerinin yanında askerî yönden de devlete destek sağlıyorlardı. Abdalân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm, Bacîyân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm diye dört kısma ayrılan gruplardan Gâziyân-ı Rûm ahîlerin askerî kanadını temsil etmekteydi¹².

"Dâru'l-Cihâd" olarak da nitelendirilen Anadolu'ya bu ahîlerin yanı sıra Türkmen babaları ve Ortaasya, Harezm, Horasan bölgesinden Yesevî dervişleri de gelmiştir¹³. Bu Rûm abdalları yahut Türkmen babalarının gelip yerleştikleri yerlerden birisinin de Gümüşhane havâlisi olduğunu tahmin etmekteyiz. Gümüşhane'ye bu tarzda gelip yerleşen erenlerin başında Seydi Baba gelmektedir. Şimdi Seydi Baba'dan başlayarak Çağırğan Baba, İsa Baba, Sultan Baba gibi Osmanlı döneminde gerek Gümüşhane'de dünyaya gelip

11 Bu türbeler ve diğerleri hk. geniş bilgi için bkz. Murat Yüksel, *Gümüşhane Kitabeleri*, Gümüşhane Valiliği Yay., İstanbul 1997, s. 126-127, 248-250, Haldun Özkan, "Gümüşhane'de Osmanlı Dönemi Türbeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, Erzurum 2009, s. 141-171.

12 M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yay., Ankara 1991, s. 211-217; Mikâil Bayram, *Ahî Evren* (Tasavvufî Düşüncenin Esasları), TDV, Yay., Ankara 1995, s. 19-34; Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İstanbul 1990, s. 121-132; Osman Çetin, *Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*, Marifet Yay., İstanbul 1990, s. 244.

13 Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 152.

burada faaliyette bulunmuş gerekse burada dünyaya gelmekle birlikte başka bölgelere giderek faaliyetlerde bulunmuş sûfiler hakkında bilgi verelim.

A. Sûfiler

1. Seydi Baba

Seydi Baba hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Seydi Baba'nın asıl adının "Seyyid Nûrullah'tır. Hz. Ebûbekir'in soyundandır. Horasan'dan Anadolu'ya göç ederek Şiran'ın Atik Aluçlu adı verilen beldesine yerleşmiştir. Belde-nin adı daha sonra Seydi Baba'nın buradaki yoğun faaliyetlerinden olsa gerek ki Seydibaba olarak değişmiştir. Şa'bân adında bir oğlunun ve Şeyh Yûsuf Efendi adında bir torunun olduğu kaydedilmektedir¹⁴. Seydi Baba'nın bir şeyh olduğu ve bu köyde bir zâviye inşâ ettiği de yine kaydedilenler arasındadır. Haldun Özkan, Seydibaba Köyü'nde yapmış olduğu incelemeler sırasında, köyün tarihçe-si ile ilgili olarak muhtarın elinde bulunan bir fermanın yeni harflere aktarılmış metin kısmında, "Seyyid Nurullah kuddise sırrıhu hazretleri, Ebu Bekir-i Sıddîk radiyallahu anh hazretlerinin nesli pâkından olup, Horasan diyarından teşrif buyurmuş, Atik Aluçlu isimli karyesinde vatan tutmuştur. Bu zât-ı âli kadrin vatan tutmasıyla Aluçlu ismi, Seydibaba namına tebdil olmuştur. Halen bu ad ile yâd olunmaktadır. Azîz-i muşârun ileyh kendisi zâviye açtığına dair umûmen fer-manlarda meşâyih-i kirâmından kutbu'l-arifin Seyyid Nurullah Baba kuddise sırrıhu hazretlerinin tekke-yi şerîfi vakf-ı mülhakatından Erzurum eyaletinde Şiran kazasına tabi Seyyid Baba karyesi ile âhiri cümleleri delalet eder vazıh delildir. Şu kadar ki Şiran'a teşrif tarihine ait malumata muvaffak olamadım. Fakat ahfâd-ı pâkından ve ekâbir-i ehlullahtan Şeyh Yûsuf bin Şa'ban kuddise sırrıhu hazretleri, 834/1430 tarihinde hudut içine alarak evkaf-ı mülhakasını yaptırıp zaviyesini açmıştı..." şeklindeki ifadeleri gördüğünü yazmaktadır¹⁵.

Haldun Özkan, yine mezkûr çalışmasında, mezarlık içerisinde Seydi Baba'ya ait olduğu ifade edilen kabrin önüne bir mihrap yerleştirilerek üzeri açık, etrafı duvarlarla çevrilmiş bir namazgâh düzenlenmesinin varlığından bahsederek bu yapının alışılmışın dışında bir uygulama gördüğünü ve girişinin kuzeybatı köşeden olup doğrudan yola açıldığını, içinde kesme taştan yapılmış küçük bir mihrap bulunduğunu, mihrabın düz kavsaralı, çevresi silmelerle sınırlandırılmış, sade bir düzenlemeye sahip olduğunu, kuzeybatı köşesinde Seydi Baba'nın mezarı bulunduğunu, doğu duvarının orjinal batı duvarının ise yenilendiğini ve kuzey duvarının dışına da Muharrem Şeker tarafından yapılmış sanatsal özeliği olmayan basit bir hayrat çeşme konuldu-ğunu ifade etmektedir¹⁶.

14 Harun Bostancı'nın tapu tahrir defterine dayanarak verdiği bilgiye göre, Seydi Baba'nın oğlunun adı Hamza, torununun adı Mûsâ'dır. Bkz. Harun Bostancı, *Osmanlı Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesinde Kurulan Tekke ve Zaviyeler*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, FÜSBE, Elazığ 2007, s. 171.

15 Haldun Özkan, "Gümüşhane'de Osmanlı Dönemi Türbeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, Erzurum 2009, s. 157-158; Haldun Özkan-Hüseyin Yutttaş, *Orta Çağ'dan Günümüze Gümüşhane*, Gümüşhane 2012, s. 112-113.

16 Özkan, a.g.m., s. 158.

Bu zâviyenin hangi tarîkate mensup olduğu kaynaklarda belirtilmemekle birlikte, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'ndeki bir kayda göre, 1179/1765 yılında Bektâşîyye tarîkatına mensuptur¹⁷. Bu bilgiden yola çıkarak zâviyenin kuruluşundan bu yana Bektâşîliğe ait olduğunu söylemek kesin olmasa da XVIII. asırda Bektâşîliğe mensup olduğunu belirtmek yanlış olmasa gerektir.

2. Çağırğan Baba

Çağırğan Baba ile ilgili bilinenler de Seydi Baba'dan farklı değildir. Hakkındaki bilgilerimiz türbesi, tekkesi ve soyundan gelenlerin isimlerinden ibarettir. Kaynaklar onun türbesinin¹⁸ Gümüşhane'nin 13 km. doğusunda bulunan Tekke Köyü'nde, anayolun hemen kenarında yer aldığını ve iç kapısı üzerindeki Arapça iki satırlık kitâbede¹⁹ 990/1582 yılı kayıtlı olduğunu haber vermektedir²⁰. Murat Yüksel, bu türbenin, Sultân III. Murâd (1574-1595)'ın İran Seferi sırasında gördüğü bir rüya üzerine yaptırdığını ve Gümüşhane, Samsun ve Tokat'ta vakıfları bulunduğu kaydetmektedir²¹.

Çağırğan Baba'nın tekkesine gelince, aşağıda detaylı bilgi vereceğimiz için burada üzerinde durmak istemiyoruz. Soyundan gelenler ise, Harun Bostancı'nın *Osmanlı Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesinde Kurulan Tekke ve Zaviyeler* adlı yüksek lisans çalışmasında tapu tahrir defterlerine dayanarak verdiği bilgilerle gün yüzüne çıkmıştır. Bostancı, söz konusu çalışmasında Çağırğan Baba'nın soyundan gelen otuz beş kişinin isimlerini bir tablo halinde vererek büyük bir çoğunluğunun çiftçilikle uğraştığını, diğerlerinin ise Çağırğan Zâviyesi'nde şeyhlik yaptığını nakleder ki şeyhlik yapanların isimleri şöyledir: Şeyh İsmâil'in oğlu Saru Baba, Şeyh Zor, onun kardeşi Yakup, onun kardeşi Hacı Baba, Şeyh İsmâil'in kardeşi Gavraz Baba, onun kardeşi Şeyh Yûsuf, onun kardeşi Şeyh Bayar (?), onun kardeşi Ömer, Ahmet Han'ın oğlu Mehmet, onun kardeşi Mahmûd²².

3. İsa Baba

İsa Baba hakkındaki bilgilerimiz ise *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*'ndeki bir kayıta geçen "Trabzon ve tevâbiinde bulunan Hâtuniye Gülbahar Sultân

17 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 547, Gömlek No: 27602, 29 Ra 1179.

18 Türbenin mimarisi ise şöyledir: "Asıl mekanı kare bir plan üzerine taştan yapılmış, sonradan batısına dikdörtgen planlı bir bölüm daha eklenmiştir. Türbenin her iki bölümün de içinde birer sanduka yer almaktadır. Türbeye kuzey cephesindeki dikdörtgen düz lentolu bir giriş ile ulaşılmaktadır. Asıl türbe bölümüne batıdan sivri kemerli bir giriş açılmıştır. Alınlık içerisinde 0.41x0.26 m. ölçülerinde mermer üzerine iki satır sülüsle yazılmış bir kitâbeye yer verilmiş ve kitâbe üzerinde bir rozet işlenmiştir. Bu bölümün üzeri içten kubbe dıştan sekizgen bir piramit külâhla örtülmüştür. Kubbeye köşelere yerleştirilen tromplarla geçilmiş, kubbenin oturduğu sekizgen kasnak dışarı yansıtılmıştır. İçerisinde 0.82x2.66 m. boyutlarında bir sanduka bulunmaktadır. Türbe son yıllarda onarım görmüştür." Bkz. Özkan, a.g.m., s. 150.

19 Söz konusu kitâbede şunlar yazılıdır: "Hâzili mezârü'ş-şerîf el-Merhûm el-Mağfûr Baba Çağırğan Evliyâu's-sâlikati harrarahu fi mâh-ı Receb sene tis'ine vetis'amie" (Bu mezâr-ı şerîf, merhûm, mağfûr, haber veren Çağırğan Baba'nındır. 990 yılı Receb ayında yazılmıştır.) Bkz. Murat Yüksel, a.g.e., s. 127.

20 Gülyüz Akgün Uslu, *Gümüşhane ve Çevresi Tarihi-Sanat Eserleri*, İstanbul 1980, s. 28.

21 Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 126.

22 Bostancı, a.g.t., s. 175-176.

Evkâfı, Şiran'da İsa Baba Evkâfı ve defterde isimleri olan diğer vakıfların fe-rağ ve intikalat rüsumatıyla kağıt baha ve kalemiye miktarı" ifadelerden ibaret-tir²³. Bu bilgilerden Şiran'da İsa Baba nâmında bir zâtın yaşadığı ve vakıfla-rının olduğu anlaşılmaktadır.

4. Sultan Baba

Sultan Baba hakkındaki bilgilerimiz de yine BOA'daki bir kayda da-yanmaktadır. Şöyle ki 29 Zilhicce 1265/15 Kasım 1849 tarihli iki arşiv kaydı mevcuttur. Bu kayıtlardan birincisinde, "...Kâdiriyye tarikatından olup Gü-müşhane'de zâviyedâr olan Sultân Baba'nın tanzimattan önce tahsis edilen maaşının tekrar verilmesi", ikincisinde de, "Gümüshane'deki Sultan Baba Zâ-viyesi'nden kesilen erzakın yine verileceği" husûsunda malumat vardır²⁴. Bu bilgilerden anlıyoruz ki Gümüshane'de 1265/1849'lu yıllarda Kâdiriyye tarî-katından Sultan Baba adlı bir zât yaşamış olup, adıyla anılan bir tekkesi ve bu tekkeye bağlı vakıflar vardır.

5. Ömer Efendi

*Başbakanlık Osmanlı Arşivi'*ndeki bir kayıttan öğrendiğimize göre, Ömer Efendi, Gümüshane'de Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden olup, 3 Zilkâde 1269/8 Ağustos 1853 tarihinde Bağdatlı Derviş Mehmed Efendi'den kalan maaşı tale-p etmiştir²⁵.

6. Sâlih Baba

Yine *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'*ndeki bir kayıttan öğrendiğimize göre, Sâlih Baba, Gümüshaneli olup, Kâdiriyye tarikatındandır. 12 Zilkâde 1269/17 Ağustos 1853 tarihinde saraydan gıda tayinatı talebinde bulunmuştur²⁶.

7. Şeyh İsmâil Efendi

Şeyh İsmâil Efendi hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Arşiv kaynakla-rından elde ettiğimiz bilgiye göre, 1277/1860 yılında Çağırğan Baba Türbesi şeyhi olup²⁷, 1275/1858 yılında Kelkit kazasında Şeyh Mustafa Efendi ile bir-likte Avâriz-ı Dîvâniyye ve Tekâlîf-i Örfiye vergilerinden muaf olup olmadık-larının kayıtlardan araştırılarak ortaya çıkarılması hususunda kayıt vardır²⁸. Yalnız burada şunu ifade eldim ki, Çağırğan Baba Zâviyesi'nde 1516'lı yıllarda da Şeyh İsmâil adında bir postnişîn de vardır. Bu İsmâil Efendi'nin onun sul-bünden gelen bir zât olsa gerektir. Yine arşiv kaynaklarında ayrıca 1269/1852 yılında öldürülen bir Kelkitli Şeyh İsmâil'den bahsedilmektedir ki²⁹, bu zâtın

23 Bkz. BOA, EV.d., Gömlek No: 23347. Tarihi belli değildir.

24 Bkz. BOA, A.}AMD., Dosya No: 14, Gömlek No: 63, 29 Z 1265.

25 Bkz. BOA, A.}MKT.NZD., Dosya No: 85, Gömlek No: 59, 3 Za 1269.

26 Bkz. BOA, A.}MKT.NZD., Dosya No: 86, Gömlek No: 73, 12 Za 1269.

27 Bkz. BOA, A.}MKT.UM.. Dosya No: 476, Gömlek No: 50, 29 Za 1277.

28 Bkz. BOA, A.}MKT.MHM. Dosya No: 148, Gömlek No: 7, 27 R 1275.

29 Bkz. BOA, A.}MKT.NZD. Dosya No: 67, Gömlek No: 103, 17 Ş 1269.

1277 yılında Çağırğan Baba Türbesi şeyhi olan İsmâil Efendi olması görüleceği üzere tarihen mümkün değildir. Bu durumda o dönemde Kelkit'te Şeyh İsmâil adında bir başka şeyhin yaşadığını da söylemek mümkün olmaktadır.

8. Şeyh Mehmed Efendi

Şeyh Mehmed Efendi hakkındaki bilinenler de *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'*ne dayanmaktadır. Bu arşivde bulunan biri 11 Şevvâl 1309/9 Mayıs 1892 diğeri 11 Cemâziye'l-âhir 1328/20 Haziran 1910 tarihli iki kayıttan elde ettiğimiz bilgiye göre, Şeyh Mehmed Efendi, Hâşimî soyundan gelmektedir. Kürtün nahiyesine bağlı Taşlıca karyesinde oturmaktadır. 1309/1892'de kendisine Hazîne'den maaş tahsis olunması talep edilirken³⁰, 1328/1910'da bu maaşına zam istenmektedir³¹.

9. Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî

Bazı şehirlerimizdeki tasavvufi kültürden bahsedilince ilk önce aklımıza o şehirde medfûn olan yahut o şehirde doğup büyüyerek şehrin adını künyesinde taşıyıp şöhret bulan gönül adamları akla gelir. Meselâ, İstanbul denilince Eyüp Sultân, Ankara denilince Hacı Bayrâm-ı Velî, Kastamonu Şeyh Şa'bân-ı Velî, Konya Mevlânâ, Bursa Emîr Sultân ve Edirne Hasan Sezâyî-i Gülşenî. İşte Gümüşhane deyince de ilk akla gelen Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî olsa gerektir. Gümüşhane Üniversitesi bünyesinde açılması Bakanlar Kurulu kararını bekleyen İlahiyat Fakültesi'ne onun adı verilmesi düşünceleri bu durumu bâriz bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Biz burada Ahmed Ziyâüddîn Efendi'nin Gümüşhane ile ilgili bağlantısına değinerek hayatı, eserleri ve tesirleri hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî, 1228/1813 tarihinde Gümüşhane'nin Emirler Mahallesi'nde dünyaya gelmiş olup, babasının adı Mustafa, dedesinin Ahmed'tir. On yaşında Trabzon'a giderek Şeyh Osman Efendi ve Şeyh Hâlid Saîdî gibi âlimlerden sarf, nahiv ve fıkıh dersleri almaya başlamış, ağabeyinin askere gitmesi sebebiyle de bir süre babası ile birlikte ticaretle iştiğâl etmiştir. Âilesinin karşı çıkmasına rağmen 1831 yılında İstanbul'a giderek öğrenimini orada devam eden ve bir daha artık Trabzon'a dönmeyen Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, burada önce Beyazıt Medresesi'nde daha sonra Mahmud Paşa Medresesi'nde tahsil görmüştür. Sultan Abdülmecîd'in hocası Hâfız Mehmed Emin Efendi ile II. Mahmûd'un hocası Abdurrahman Harpûtî gibi devrin önde gelen âlimlerine talebelik de yapmış olan Gümüşhânevî, İstanbul'daki tahsili süresince tasavvufî muhitlerle irtibatını asla koparmamış, bu yolda ilk önce Beyazıt Medresesi'nde tedrisi sırasında adı tesbit edilemeyen bir şeyhten el almıştır. 1845 yılında Üsküdar Alaca Minare Tekkesi'nde postnişîn olan Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Şeyh Abdülfettâh Ukârî ile tanışarak kendisinden el almak arzusunda olmuşsa da Ukârî, kendisini irşâd etmeye İstanbul'a gelecek başka bir şeyhin yetkili olduğunu söyleyerek dostluklarının sohbet ve

30 Bkz. BOA, DH.MKT., Dosya No: 1931, Gömlek No: 69, 11 Ş 1309.

31 Bkz. BOA, DH.MUÎ., Dosya No: 96/-1, Gömlek No: 33, 11 Ca 1309.

samimiyet sınırları içinde devam etmesini istemiştir. Gümüşhânevî, bir süre sonra aynı tekkede “Trablusşâm Müftüsü” diye meşhur olan Hâlidî şeyhi Ahmed Ervâdî’ye biat etmiş, 1848’te Mahmud Paşa Medresesi’nde bulunan hücrelerinde gerçekleştirdiği iki halvetten sonra Ervâdî’den icâzet almıştır³².

Levâmi’u’l-’Ukûl adlı eserinde “tarîkaten Nakşibendî, meşreben Şâzelî” olduğunu ifade eden Gümüşhânevî, bu iki tarîkatın yanı sıra Kâdiriyye, Kübreviyye, Çeştiyye, Sühreverdîyye, Rifâiyye, Şâzeliyye, Desûkiyye ve Halvetiyye tarîkatlarından da tam icâzetli olup, 1859’da Cağaloğlu’ndaki Fatma Sultan Câmii’ni tekke hâline getirerek irşâd faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır³³.

Gümüşhânevî, 1863 yılında sarayın tahsis ettiği özel bir gemiyle ve muhtemelen resmî bir görevle hacca gitmiş ve 1877’de Şeyhülharem-i Nebevî Mehmed Emin Paşa’nın kızı Havvâ Seher Hanım’la izdivaç eylemiştir. Onun aynı yıl ikinci defa hacca gittiği, hac dönüşü İstanbul’a gelmeyip üç yıl kadar Mısır’da kaldığı, Tanta ve Kahire’de Nâsriyye, Câmîu’l-Ezher ve Seyyidinâ Hüseyin Câmii’nde iki yüzü aşkın öğrenciyeye hadîs dersleri verdiği ve Muhammed Menüfî, Şeyh Cevdet, Muhammed Tantâvî, Şeyh Mustafa Sâidî, Şeyh Rahmetullah Hindî gibi şahsiyetlere hilâfet verdiği de kaydedilmektedir³⁴.

Onun hilâfet verdiği zâtlar yalnızca bu zâtlarla sınırlı değildir. Yüz on altı kişiye hilâfet verdiği ifade edilen Gümüşhânevî’nin Nakşî-Hâlidî yolunun Anadolu’da neşv ü nemâ bulmasında mühim rolü bulunan pek çok halîfesi vardır ki, Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi, Safranbolulu İsmâil Necâtî Efendi, Ömer Ziyâeddin Dağstânî, Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi ve Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi bunlardan ilk akla gelenleridir³⁵. Sünnet’e uyma hususunda oldukça titizlik gösteren, dinî ilimlerin tahsiline önem verdiği, her şeyden önce ilmî yeterliliğin bulunmasını şart koşan Gümüşhânevî, bundan dolayı olsa gerek ki tekkesinde hadîs okutarak âdeta burayı bir “Dâru’l-Hadîs” yuvası haline getirmiştir³⁶.

Gümüşhânevî, 7 Zilkâde 1311/12 Mayıs 1894’te İstanbul’da vefât etmiş, Süleymaniye Câmii hazîresine defnolunmuştur. Onun, ömrünün yirmi sekiz senesini kitap çalışmalarına ayırdığı, on altı yıl bizzat tebliğ faaliyetinde bulunduğu, sayıları bir milyonu aşan talebelerinin atıl duran servetlerini bir araya getirterek ortak bir “yardımlaşma ve yatırım fonu” oluşturduğu ve bu yatırımlar sayesinde bir matbaa, yayın evi, içinde on sekiz bin kitabın³⁷ bu-

32 İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn, Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarîkatı*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984, s. 11-44; a.mlf., “Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddîn”, *DİA*, XIV, 276; Lütfi Doğan, “Hacı Ahmed Ziyâuddin Efendi (r.a.) ve Ramuzu’l-Ehadis Adli Eseri”, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), s. 571-572.

33 Gündüz, *a.g.e.*, s. 44.

34 Gündüz, *a.g.e.*, s. 72-74; a.mlf., a.g.m., aynı yer.

35 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Ktp., Yazma Başlıklar No: 2306, II, 187; Gümüşhânevî’nin halîfeleri hk. geniş bilgi için bkz. Vassâf, *a.g.e.*, II, 189-190; Gündüz, *a.g.e.*, s. 140-166.

36 Gündüz, *a.g.m.*, aynı yer.

37 Bu kitapların, Rus işgali sırasında Leningard Kütüphanesi’ne taşındığı kaydedilmektedir. Bkz. Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (19. Yüzyıl), İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 99.

lunduğu dört ayrı kütüphane –bu kütüphaneler için beş yüz altın vakfetmiş olup, İstanbul, Bayburt, Rize ve Of’tadır- ve çeşitli vakıflar kurduğunu belirtmektedir. Gümüşhânevî, ilim, irfân ve iktisat dünyasına hizmetin yanı sıra askerî alanda da hizmet etmiş, tarihte 93 harbi olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda bizzat cephede savaşarak askere büyük moral desteği vermiştir³⁸.

Velûd bir müellif olan Gümüşhânevî, tasavvuf, hadîs, ahlâk ve fıkıh-akâid sahasında pek çok eser kaleme almış olup, tasavvufta *Câmi’u’l-Usûl*, *Rûhu’l-Ârifin* ve *Mecmû’atü’l-Ahzâb* (3 c.), hadîste *Râmûzu’l-Ehâdîs*, *Levâmi’u’l-Ukûl* (5 c.), ahlâkta *Necâtü’l-Gâfilîn*, fıkıh ve akâidde *Câmi’u’l-Mütûn* adlı eserleri meşhûrdur. Eserlerini Arapça yazan Gümüşhânevî’nin eserlerinin bir çoğu Türkçe’ye ve yeni harflere aktarılmış durumdadır³⁹.

Osmanlı’nın son döneminin büyük âlim ve sûfilerinden olan Gümüşhânevî hakkında en kapsamlı çalışma İrfan Gündüz tarafından yapılmış olup⁴⁰, 11-12 Temmuz 1992 tarihinde Gümüşhane’de adına bir sempozyum düzenlenmiş⁴¹, Hülya Yılmaz tarafından *Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi* adıyla bir kitap yayımlanmış⁴², 2013 yılında hem Gümüşhane Üniversitesi tarafından⁴³ hem de Bağcılar Belediyesi tarafından iki uluslararası sempozyum yapılmıştır.

10. Şiranlı Hacı Mustafa Efendi

Şiranlı Hacı Mustafa Efendi, Şiran ilçesinde “Şeyh-i Şeyrânî” diye de anılmakta olup, 1254/1838’de Şiran’ın Sarıca Köyü’nde dünyaya gelmiştir⁴⁴. Babası Ömer Efendi, annesi Babacan Köyü’nde Nasuhoğulları’ndan Havvâ Hâtun’dur. Üç kez evlendiği belirtilen Şiranlı Hacı Mustafa Efendi’nin ilk

38 Gündüz, a.g.e., s. 75-76, 79-80; Gündüz, a.g.m., aynı yer.

39 Gümüşhânevî’nin eserleri hk. geniş bilgi için bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, I, 157; Vassâf, a.g.e., II, 189; Gündüz, a.g.e., s. 87-136; Gündüz, a.g.m., s. 276-277; Lütfi Doğan, a.g.m., s. 578.

40 Bkz. İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn*, *Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâli-diyîye Tarikati*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984, 336 s. Gündüz’ün bu çalışmasının “Giriş” kısmı, “Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri” adıyla yayımlanmıştır. Bkz. İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul ts., 288 s.

41 Bu sempozyumda sunulan tebliğler yayımlanmıştır. Bkz. *Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri*, haz. Necdet Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1992, 212 s.

42 Bkz. Hülya Yılmaz, *Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1997, 170 s.

43 Bu sempozyumda sunulan tebliğler de yayımlanmıştır. Bkz. *I. Uluslararası Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî Sempozyumu [Bildiriler Kitabı (03-05 Ekim 2013/Gümüşhane)]*, ed. İhsan Günaydın-Ali Kuzudışli-Adem Çatak, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane 2013, 921 s.

44 İsmail Hayal, 1829 yılında Ruslar’ın Bayburt yöresini işgal etmesi üzerine, Sarıca köylülerinin, Çimen dağlarındaki Boğazyayla Köyü’nün Belen Yaylası adı verilen yerine göçtüklerini kaydeder. İsmail Hayal, *Gümüşhaneli Şairler Antolojisi*, Gümüşhane Valiliği Yay., İstanbul 2007, s. 13. Bazı kaynaklarda ise, Aslen Bayburtlu olan Mustafa Efendi’nin âilesinin 1829’da bu bölgenin Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine birlikte Şiran’a göç ettiğini ve doğumunun ebeveyninin Şiran’a göç ettiği 1829 yılında bugün Gümüşhane’ye bağlı olan Şiran ilçesinin Sarıcalar Köyü’ne ait Belen Yaylası’nda meydana geldiğini yazmaktadır. Bkz. Kadir Özköse-Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsile’den Altın Halkalar*, Poyraz Ofset, Ankara 2009, s. 397.

eşinin, Mekke'den ayrılışı sonrası memleketi Şiran'a uğradığında evlendiği Güllü Hanım olduğu, bu evliliğinden Abdullah, Ali adında iki oğlu ve Ayşe adında bir kızının, İskilipli Emine Hanım'la evliliğinden de Hacı Hilmi Efendi ve Hacı Fâik Efendi adılarında iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Üçüncü eşinin ise Tokatlı zengin bir hanım olduğu ve servetini Şiranlı Mustafa Efendi'nin hizmetine sunduğu ifade edilmektedir⁴⁵.

Memleketinde on beş seneye yakın medrese tahsilinin sonra öğrenimini sırasıyla Trabzon Tokat, Uşak gibi şehirlerde sürdürmüştür. O, ilim tedris etmenin yanı sıra tasavvuf yoluna da meyletmiş ve bu yolda Mekke'ye giderek burada bulunan Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Yahyâ Dağıstânî'ye⁴⁶ bâit edip ondan el almıştır ki, Yahyâ Dağıstânî'nin silsilesi, Abdullah Mekki vasıtasıyla Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye vâsil olmaktadır⁴⁷.

Yahya Dağıstânî'nin yedi sene sohbetine katılarak hizmet eden Şiranlı Hacı Mustafa Efendi, şeyhinin bir işaretiyle irşâd faaliyetinde bulunmak üzere Anadolu'ya avdet etmiş, memleketi Şiran'a gelerek bir tekke kurup hizmetlerini burada sürdürmek istemişse de köyündeki Telli sülalesinden Ali Çavuş ile aralarında çıkan tartışmadan dolayı araları bozulmuştur. Böyle bir ortamda kalmak istemeyen Hacı Mustafa Efendi Şiran'ı terk ederek önce Niksar'a sonra da Çorum'a gitmiştir. Menkıbe tarzında bazı nakillerde onun şeyhinin emriyle Mekke'den Çorum'a geldiği belirtilmekteyse de bazı tarihî veriler onun söz konusu hâdiseden dolayı Şiran'dan Çorum'a gittiğini doğrulamaktadır⁴⁸.

Şiranlı Hacı Mustafa Efendi, 1870-71 yıllarında Çorum'a gelmiş ve Mekke'de iken tanıştığı bir zengin tarafından kendisine bugün Milönü Caddesi'nde tarihî Kellegöz Câmii'nin çaprazında bulunan bir yerde dergâh inşa ettirilmiştir. Üst kısmı Hacı Mustafa Efendi'nin evi olan bina, hâlen bakımsız durumdadır. Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin Çorum'da bundan başka bir evi daha olup -aynı zamanda tekkesidir ve Kulaksız Mahallesi'ndedir- burası da yine bakımsız bir hâledir. Onun her iki dergâhta üç yüzün üzerinde halife yetiştirdiği⁴⁹ ve Tokat'tan Afyon'a kadar faaliyet göstermesi yanında ders de okuttuğu kaydedilmektedir⁵⁰.

Şiranlı Hacı Mustafa Efendi, altı defa da hacca gitmiş olup, oğulları ve hanımıyla yaptığı son hac yolculuğunda 1323/1906⁵¹ yılında Medine'de bekâ âlemine göçmüştür⁵².

O, yetiştirdiği şahsiyetler kadar edebî yönüyle de dikkat çekmekte olup, *Dilistân*, *Bedestân* ve *Gülîstân* isminde üç kitabının olduğu söylenmekte-

45 Ahmed Cahid Haksever, "Çorum'da Nakşibendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/1, c. 7, Sayı: 13, s. 70-71.

46 Zühd ehli bir sûfi olduğu kaydedilen Yahyâ Dağıstânî hk. bkz. Özköse-Şimşek, a.g.e, s. 395-396.

47 Abdurrahman Memiş, *Halid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Halidilik*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000, s. 193; Özköse-Şimşek, a.g.e, s. 398-399.

48 Özköse-Şimşek, a.g.e, s. 395

49 Halifeleri hk. geniş bilgi için bkz. Haksever, a.g.m., s. 71-74.

50 Haksever, a.g.m., aynı yer.

51 Bazı kaynaklarda onun vefat tarihi 1314/1899 olarak gösterilmektedir. Bkz. Hayal, a.g.e., s. 13.

52 Haksever, a.g.m., s. 71.

dir⁵³. İsmail Hayal, mezkûr eserinde, onun “Daha Dönmem Ben Şeyrane” adlı bir şiirini kaydetmiştir ki şöyledir:

Yeter artık bu hasretim
Aşk ile halvetim
Sana gelmektir niyetim
Daha dönmem ben Şiran'a

Er geç âkıbetim budur
Şefâ'at kârım bu mudur
Bu yol âşıklar yoludur
Daha dönmem ben Şiran'a

Kabûl eyle ümmetini
Alsın pîrden himmetini
Ver bakayım cennetini
Daha dönmem ben Şiran'a

Mustafâ'yım Mustafâ'ya
Varayım o pür safâ'ya
İlticâ kıldım Mevlâ'ya
Daha dönmem ben Şiran'a

Erdim şefâ'at kârına
Kabûl edip ol yanına
Misafirim Osmân'ına
Daha dönmem ben Şiran'a

Bu cân cânânı arz eder
Garip kulun niyâz eder
Ümmet Muhammed'e gider
Daha dönmem ben Şiran'a

Yüzüm sürdüm eşîğine
Sen sahip ol âşığına
İlticam var böyle sana
Daha dönmem ben Şiran'a

Âşık isem yâre erem
Canlı pâkını görem
Eşîğine yüzler sürem
Daha dönmem ben Şiran'a

Fâni dünyada daraldım
Hasretin ile bunaldım
İlticâyı sana kıldım
Daha dönmem ben Şiran'a

Cismi canım arzuluyor
Hasret yaralar sızlıyor
Gönüm Muhammed'e dönüyor
Daha dönmem ben Şiran'a

Burada tamam olsun ömrüm
Vuslat olsun hem bu günüm
Sultânıma gider gönüm
Daha dönmem ben Şiran'a

Bir ilticâ niyâzım var
Dilde bin bir vâzım var
Kabûl eden Feyyâz'ım var
Daha dönmem ben Şiran'a

Bir cânım var sana kurbân
Yeter artık bana bu hâl
Gel de bana emrin sultân
Daha dönmem ben Şiran'a

Son nefesim Allâh
Bulurum felâh inşallâh
Kabûl eyle Resûlullâh
Daha dönmem ben Şiran'a⁵⁴

53 Hayal, a.g.e., aynı yer.

54 Hayal, a.g.e., s. 14-15.

Kadir Özköse-Halil İbrahim Şimşek ise, mezkûr çalışmasında Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin tasavvufî içerikli birkaç şiiri ve bir de silsilenâmesini tespit edilebildiklerini kaydederek silsilenâmesinin otuz iki beyitten teşekkül ettiğini, şiirlerinin ise gazel, münâcât ve rubâî tarzında olduğunu, ulaşabildiklerini bir araya getirdiklerini ve şiirlerinde zühd, kalp/gönül, ilâhî aşk, fenâ ve bekâ, varlık ve tevhîd vb. tasavvufî konular işlendiği haber vermektedir⁵⁵. Hacı Mustafa Efendi'nin söz konusu "silsilenâmesi" şu şekildedir:

*Hakikat bahrının dürrin deren mahbûb-i Sübhânî
K'erişdi kâbe kavseyne ev ednâda bulup kânı*

*O dürrü derc edip siddîk oluban mahzen-i esrâr
Zihî sıdkında sâdıkdır o yârın gârda yârânı*

*O genci feth edip Selmân saçıldı ravh ile reyhân
Nice cânlar olup mestân unuttu hûr u gilmânı*

*Erişdi Kâsım-ı Eboâb bu bâbda oldu çün bevvâb
Erip tâ sâhile gark-âb döşedi hân-ı rûhânı*

*Çü onun hân-ı bezminde bulunup Ca'fer zinde
Acâyib oldu ferhunde buluben sıdk-ı Hakkânî*

*Onun sıdk u safâsının nesîmin buldu çün Tayfur
Ziyasının safasında nice görürdü Subhânı*

*Çü ol bûydan alıp şemme geçirdi seyr-i imkândan
Ki hark etdi hayâlâtı Ebu'l-Hasan el-Harakânî*

*Onun ol himmetin görüp Ebû Ali olup çâlâk
Urûc etti ulâya tâ ola mahrem-i Yezdânî*

*Onun dâmânını tutup ona der-pey revân oldu
Çü vâkıf oldu sırrına Şeyh Yûsuf el-Hemedânî*

*Gelip gavsu'l-halâyık çün ona dil-bend edip her dem
Bulup bilip görüp Rabbin Abdulhâlîk el-Gucdevânî*

*Çü şeyh-i 'ârif-i dânâ sülûkünde olup binâ
Erişdi kasr-ı ikâna açılıp bâb-ı 'irfânı*

55 Geniş bilgi için bkz. Özköse-Şimşek, a.g.e., s. 403 vd.

*Senâ kıldı ona Mahmûd ki nezdinde ol mahbûb
Muhabbetde olup mağlûb bilüp hayretde hayrânı*

*'Ali a'lâ makâm buldu onun sohbet-i yümnünde
Çünân himmetle ki oldu Ebû Ali Ramitenî*

*Dediler kutbu'l-evliyâ Muhammed Baba Semâsî
Geçüp a'lâdan a'lâyâ 'urûc etdi onun cânı*

*'Urûcunun burûcunda tulû' etdi bir mâh-tâb
Ona Seyyid Külâl dendi gönüller kıldı nûrânı*

*Muhammed Şâh-ı Nakşbend tulû' eyledi çün hurşid
İhata etdi âfâkı onun nûr-ı feyzânı*

*Muhammed 'Alâüddin onun o nûr-ı feyzinden
'İtirler saçdı cânlara verüben derde dermânı⁵⁶*

11. Hacı Ömer Efendi

Hacı Ömer Efendi, 1240/1824 yılında Kelkit'te dünyaya gelmiştir. İlk öğreniminden müteakip tahsil için Kelkit'ten Çorum'a seyahat ederek burada kendinden yaşça küçük olan Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'den ders halkasına dâhil olmuş ve kendisinden el almıştır. Tarikat icâzetine nâil olduktan sonra, İskilip'e hilâfetle görevlendirilen Hacı Ömer Efendi, burada Hacıpiri Mahallesi'nde bulunan evinde tedris ve irşâd faaliyetleriyle meşgul iken 1324/1906 yılında bekâ yurduna göçmüş, Hacı Karani Mezarlığı'na defnolunmuştur⁵⁷.

12. Hacı Ahmed Niksârî

Hacı Ahmed Niksârî (d. 1279/1861- ö. 1935)⁵⁸, Gümüşhane'de dünyaya gelmiş sûfilerden değildir. Onun Gümüşhane ile irtibatı, Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin halifelerinden olması ve Bayburt, Gümüşhane, Trabzon, Ordu, Sivas, Tokat ve Kastamonu'yu içine alan bölgede irşâd faaliyetlerinde bulunması dolayısıyladır⁵⁹.

13. Hacı Fâik Efendi

Hacı Fâik Efendi, Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin oğludur. 1303/1886'da dünyaya gelmiştir. Babasının vefâtından sonra Ahmed Niksârî'nin yanında

56 Özköse-Şimşek, a.g.e., s. 406-408.

57 Haksever, a.g.e., s. 72.

58 Hacı Ahmed Niksârî hk. geniş bilgi için bkz. Necmettin Sarıoğlu, "Niksarlı Hacı Ahmet Efendi", *Somuncubaba Dergisi*, Sayı: 58, s. 42-43; Haksever, a.g.m., aynı yer; Özköse-Şimşek, a.g.e., s. 433-436.

59 Haksever, a.g.m., aynı yer.

tasavvufî terbiyesini tamamlayarak hilâfete nâil olmuştur. Hacı Fâik Efendi'nin İskilip'e yerleştiği, burada irşâd faaliyetlerinde bulunarak bazen Çorum'daki evinde bazen de İskilip'te kaldığı ve zaman zaman da Şiran'a gittiği belirtilmektedir. Hacı Fâik Efendi'nin halîfeleri arasında Tokatlı Hacı Ahmed Efendi, Sivaslı Hacı İsmail Efendi ve İskilip'te Hacı Karanî Mezarlığı'nda medfûn aynı zamanda oğlu Hacı Zeynelabidin Efendi (ö. 1982) gibi şahsiyetler vardır. Dört kız, bir erkek evladı bulunan Hacı Fâik Efendi, 1950 yılında Çorum'da vefat etmiş, Ulumezarlığa defnolunmuştur⁶⁰.

14. Kelkitli Hacı Sâlih Efendi

Hacı Sâlih Efendi, Nakşî-Hâlidî şeyhi Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin halîfelerindendir. Şiran'ın Bahçeli Köyü nüfusuna kayıtlı olup, 1267/1851 yılında dünyaya gelmiştir. "Kelkitli Hacı Sâlih" diye de meşhûrdur. 1328/1910 yılında vefât ettiği ve kabrinin Kelkit'te olduğu kaydedilmektedir⁶¹. Mezar taşında şunlar yazılıdır: "*Hüve'l-hallâku'l-bâkî, Kelkit meşâyihundan Hacı Sâlih Efendi ruhuna fâtiha 1328*"⁶².

15. Torullu Hacı Osman Efendi⁶³

Hacı Osman Efendi, Müderris Ahmed Oğulları'ndan olup, Torul'un Beşkilise (Güzeloluk) köyünde dünyaya gelmiştir. Dedesi, 1370 yılında Horasan bölgesinden bu köye gelen Seyyid Molla Ahmed Efendi, babası Seyyid Murad Molla Mustafa Paşa'dır. Dede ve babasının isimlerinden de anlaşılacağı üzere soyu "Seyyid"dir. İlk tahsilini "Hocazâde" olarak nitelendirilen âile içerisinde alan Hacı Osman Efendi, daha sonra medreseye giderek devrin ilimlerini tahsil etmiş, Zıhar (Fevzi Çakmak Köyü) İmâmî diye meşhûr Hacı Hasan Efendi'den dersler almıştır. İcâzetnâme silsilesinde yer alan son üç âlimin adı şöyledir: Muhammed Gâlib b. Kadı Muhammed Emin İslâmbolî, Ahmed Şâkir İslâmbolî, Hacı İsmâil Hakkı Efendi.

Hacı Osman Efendi, hocası Hacı Hasan Efendi gibi tasavvuf yoluna intisab etmiş bu yolda Çorum'da faaliyet gösteren Nakşî-Hâlidî şeyhi Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'den el almış, tarikat terbiyesi görerek hilâfete nâil olmuştur. Ardından şeyhi Hacı Mustafa Efendi'nin emri ile Şam'a giden Hacı Osman Efendi, burada bir süre irşâd faaliyetinde bulunmuş, sonra memleketi Beşkilise'ye dönmüşse de bir süre sonra buradan Alucra'ya göçüp yerleşmiştir.

Alucra'ya yerleştikten sonra "Alucralı" olarak da tanınan ve bu yöredeki medreselerde müderrislik yapmaya başlayan Hacı Osman Efendi'nin, Hoca Yûsuf (Dellülü Hoca), Molla Hasan, Molla Receb gibi pek çok talebe

60 Haksever, *a.g.e.*, s. 71.

61 Bkz. Murat Yüksel, *Gümüşhane Kitabeleri*, Gümüşhane Valiliği Yayınları, İstanbul 1997, s. 209; Özköse-Şimşek, *a.g.e.*, s. 404; Ülker vd., *a.g.e.*, c. I, s. 457.

62 Yüksel, *a.g.e.*, s. 209-210.

63 Bu başlık altındaki bilgiler, Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi, ed. M. Muhsin Kalkışım-Kemal Saylan, Gümüşhane Üniversitesi Yay., Gümüşhane 2013 içinde yayımlanan çalışmamızdan alınmıştır. Bkz. Selami Şimşek, "Torullu Hacı Osman Efendi", s. 214-215.

yetiştirdiği, Sultan Abdülhamid zamanında ihtilaf ve isyanı önlemek için aracı olarak Mekke vâlisi Şeriflerle görüşmeye gönderildiği, Cemal Paşa'nın Şam'da Şam'da bulunduğu sırada (1916'lı yıllar) sık sık ziyaretine gidip elini öptüğu, yapı olarak celâlli bir zât olduğu, silahını kuşanıp yalnız seyahat etmeyi sevdiği nakledilmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yeni kurulan diyanet işleri başkanlığına teklif edilmişse de onun görevi kabul etmediği, daha sonraki yıllarda Mekke'ye gidip yerleştiği, son yıllarını Kâbe'ye komşu olarak geçirdiği ve Taif'te altmış üç yaşında iken vefat ettiği mezarının hâlen burada olduğu kaydedilmektedir⁶⁴.

16. İbrâhim Baba

İbrâhim Baba, Kâdiriyye tarikatı şeyhlerinden olup, Kelkit'e bağlı Aksöğüt köyündendir. (Kalkan) soyadını almasına bakılırsa son dönemde yaşamış bir zât olduğu söylenebilir. Burada medfûndur. Bir süre köyünden faaliyette bulunduktan sonra Trabzon Akçaabat'ta da tekke kurarak irşad faaliyetinde bulunduğu kaydedilenler arasındadır⁶⁵.

17. Hayri Efendi

Hayri Efendi, Kelkit'e bağlı Babakonağı köyündendir. Mezarı da bu köyde evinin yanındadır. Onun on iki hak tarikatın hepsinde mürşid düzeyinde bir sûfi olduğu kaydedilmektedir⁶⁶.

18. Süleyman Efendi

Süleyman Efendi, Şiran'ın Telme köyündendir. Nakşbendiyye tarikatına mensuptur. Kabri köy câmiinin avlusundadır⁶⁷.

19. Hacı Yakup Baba

Hacı Yakup Baba'nın kabri Torul Altınpınar beldesi yakınlarındadır. Kâdiriyye tarikatına mensup bir âlim olduğu kaydedilmektedir.⁶⁸

20. Osman Baba

Osman Baba, Kâdiriyye tarikatındandır. Torul'un Budak köyündendir. Kabri de burada olup, ziyâretgâhdır⁶⁹.

64 Bkz. Özköse-Şimşek, a.g.e., s. 404; Erkoç, Ethem, Âşık Paşa ve Oğlu Elvan Çelebi, Pegasus Görsel İletişim Hizmetleri, Çorum 2005, s. 205; <http://www.alucra.com/manevi-deerler/1654-muederris-hac-osman-efendi.html> (Erişim tarihi: 31.12.2012); <http://muratdursuntosun.wordpress.com/tag/alucra/> (Erişim tarihi: 31.12.2012).

65 Talat Ülker-Necatî Yılmaz-Şahin Kazancı-Engin Doğru, *Gümüşhane Halk Kültürü*, Gümüşhane 2011, c. I, s. 447.

66 Ülker vd., a.g.e., c. I, aynı yer.

67 Ülker vd., a.g.e., c. I, s. 457-458

68 Ülker vd., a.g.e., c. I, s. 468.

69 Ülker vd., a.g.e., c. I, s. 469.

21. Şeyh Cüneyd

Şeyh'in Nakşbendiyye tarikatından olduğu tahmin edilmektedir. Kabri Kürtün yakınlarındaki bir yaylada bulunmaktadır.⁷⁰

22. Pehlül Dede

Pehlül Dede, Şiran'a bağlı Yeniköy'dendir. Buraya Kars'tan gelmiştir. Mehmet Şih adında bir zâtin oğludur. Bektâşîlik yoluna mensup olduğu, Hacı Bektâş Dergâhı'nda bir süre hizmette bulunduğu belirtilmektedir. Kabri de burada olup ziyâretgâhdır⁷¹.

23. Şiranlı Sâlih Efendi

Kaynaklarda Sâlih Şirânî hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Onunla ilgili yegâne bilgiyi yazmış olduğu *Deh-Çerâğ-ı İslâm* adlı eserinin başında ve sonunda verdiği bazı malumatta bulmaktayız. Mezkûr eserinde kaydettiğine göre asıl adı Sâlih olup, Şiran'ın Kozağaç Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi belli değildir. Ancak eserinin 1332/1913-14 yılında basılmasından yola çıkarak onun XIX. asrın sonlarında dünyaya geldiğini söyleyebiliriz. Babasının adı Derviş Mustafa, dedesinin Muhammed, onun babasının Molla Ali ve onun babasının adı da Molla Ca'fer'dir⁷². Bu bilgiler bize onun tasavvuf ehli ve âlim bir soydan geldiğini göstermektedir. Yine mezkur eserinin kapak sayfasında yazılı olan "Hulefâ-yı Nakşbendiyye hudemâsın Şirânî Salih" ifadelerine de bakılacak olursa Nakşbendiyye yoluna mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Bu zâtların yanı sıra hayatları hakkında pek bilgi bulunmayan, hangi tarikata mensup oldukları bilinmeyen ve bugün sadece mezarları olan zâtlarda da vardır ki şunlardır: Gümüşhane merkeze bağlı Akgedik köyünden Murtahan Baba, Şiran'ın Bolluk köyünde bulunan Şeyh Dede ile Sinan köyünde bulunan Horasan erenlerinden olduğu, Anadolu'ya ilk göçenlerden olduğu sanılan "İsimsiz Evliya" olarak da meşhur Sinan Dede; Torul'un Çambaşı köyünde bulunan Zeynel Efendi ile Taşlıca köyündeki Kızıl Ali; Kelkit'in Aziz köyünde bulunan Aziz Baba ile Öğütlü köyü Nalbant mevkiindeki Sarı Şeyh⁷³.

B. Sûfi Şâirler

1. Mısırlıoğlu Mehmed Ağa

İsmail Hayal'in verdiği bilgiye göre, Mehmed Ağa'nın Gümüşhane Mısırlıoğlu⁷⁴ âilesindedir. Trabzon'da ikâmet etmiştir. Trabzon Ahî Evran

70 Ülker vd., *a.g.e.*, c. I, s. 469.

71 Ülker vd., *a.g.e.*, c. I, s. 472.

72 Sâlih Şirânî, *Deh-Çerâğ-ı İslâm*, Hukûk Matbaası, İstanbul 1332, s. 57.

73 Geniş bilgi için bkz. Ülker vd., *a.g.e.*, c. I, s. 443, 449, 451, 469, 470.

74 Gümüşhane'de Mısırlıoğlu Türbesi'nin olduğunu biliyoruz. Türbe, Süleymaniye Mahallesi, Süleymaniye Câmii altındaki mezarlıkta olup, 1840'ta vefat eden Mısırlızâde Hacı Tahir Efendi'ye aittir. Türbe, onun ölümünden sonra inşa edilmiştir. Onun 1760 yılında Mısır'da doğduğu, dedesinin Mısır Kethüdası Süleyman Ağa olduğu, eğitimini Ezher Külliyesi'nde

Tekkesi ile ilgisi vardır. Dolayısıyla Kâdiriyye tarîkatı müntesiplerinden olduğunu söylemek mümkündür. Şiirlerinde “Edip” mahlasını kullandığı ve tasavvufta hayli yol aldığı ifade edilmektedir⁷⁵. Bu şiir onundur:

*Kilk-i pâkim şîve-i eř’âr ile oynar güler
Tab’-ı sâfım zübde-i efkâr ile oynar güler*

*Gerçi kim bir zerre hâkimlik Seyid-zâdeyim
Tab’-ı sâfım zübde-i efkâr ile oynar güler*

*Biz tecerrüd ‘âlemin sîretde pinhân etmişiz
Sûret-i hâl ile ağyâr ile oynar güler*

*“Küntü kenz”in mahremi oldum desem etmem diriğ
“Men ‘aref” remzi ulu’l-ebşâr ile oynar güler*

*Hikmet-i Mevlâ’yı dûr-endiş olanlar anlamaz
Zât-i dâniş sûret-i dîvâr ile oynar güler*

*Zâhiri hâkim görüp t’an eylemek lâyık degil
Zâhidâ ma’nide dil esrâr ile oynar güler*

*Biz hulviyyât-ı dünyâdan telezziüz etmeyiz
Şehd-i ‘aşkı zâikâne hûşyârla oynar güler*

*Ey müneccim nokta-i zeylin düşür kim hâmemiz
Safhasında saba-ı seyyâr ile oynar güler*

*Her hünermendden Edîbâ dâmenin takbîl edüp
Fahr-ı fakrı bir görür hûşkâr ile oynar güler⁷⁶*

2. Micmerî

Yine İsmail Hayal’in mezkûr eserinden öğrendiğimize göre Micmerî’nin asıl adı Ahmed olup, Eskibağlar Mahallesi’nde hocalık ve Dere

tamamladığı, daha sonra bu külliyyede din bilgini olarak uzun süre görev yaptığı ve Gümüşhane’ye döndüğü nakledilmektedir.

75 İsmail Hayal’in çalışmamız için gönderdiği dokümandan. Hayal, onunla ilgili bilgileri eserinin ikinci baskısına koyacağını söylemiştir. Bu malumattan dolayı kendilerine teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

76 Bu şiir de Hayal’in gönderdiği dokümanda yer almaktadır.

Câmi'inde imamlık yapmıştır. Micmerî, ilâhî aşka tutulmuş ve bu coşkuyla tasavvufî şiirler kalem almıştır⁷⁷. Dolayısıyla hangi tarîkate mensup olduğu hakkında bilgiye sahip değiliz. Şu deyişler onundur:

Anka-yı 'aşkımız perr ü bâl açmaz
Cîfe dünyâdan müberrâ gezeriz
Âyine-i gönül gubâr istemez
Mâsivâdan pâk mücellâ gezeriz

Tarîk-i müstakîm otağımızdan
Ne hâcet bellidir irfânımızdan
Bilen bilir bizi mesâğımızdan
Zümre-i 'uşşâka mu'ammâ gezeriz

Kesb-i kemâl edip 'aşk ile Micmer
Bu sevda 'ilmini eyledin ezber
Esrâr-ı Mevlâ'dan olalı mahzar
İsm-i şöhret ile müsemmâ gezeriz

Biz der-i miftâh-ı 'aşkıız cümle ma'nâ bizdedir
Ahsen-i takvîm kemâli 'ilm-i esmâ bizdedir

Çeşmimiz Hakk'ı görür Hakk'ı duyar cân gûşumuz
Mûsiya didar olan Tûr-i tecellâ bizdedir

Bir nefesde yüz bin mürdeyi ihyâ kılan
Ol dem-i nutku hayât-ı rûh-ı 'Îsâ bizdedir

Ma'den-i genc-i hakikat kudret-i genc-i visâl
Bahr-ı sır gavvâsıyız biz dürr-i yektâ bizdedir

Şol kimde dem dem degil Âdem bu demdir Micmerî
Şeş cihetten nusha-i suğrâ vü kübrâ bizdedir⁷⁸

77 Hayal, a.g.e., s. 22.

78 Hayal, a.g.e., s. 23-24.

3. Ahmed Şirânî⁷⁹

Son devir Osmanlı âlim, sûfî ve şâirlerinden olan Ahmed Şirânî, 1297/1879 yılında Şiran kazâsının Karaca –bugünkü ilçe merkezidir- köyünde doğdu. Babası çiftçilikle uğraşan Mahmûd Ağa adında bir zâttır. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a giderek medrese öğrenimi görmüş, 1327/1909 yılında icâzetini almıştır. 1326/1908'de kaydolduğu Medresetü'l-Kuzât'tan 1332/1914'te mezun olan Ahmed Şirânî'nin, bu öğrenimi sırasında 14 Eylül 1328/27 Eylül 1912 tarihinde Fâtih Câmii'nde dersiamlık yaptığı ve maaşının 400 kuruşa kadar yükseldiği kaydedilmektedir⁸⁰.

Ahmed Şirânî'nin bundan sonraki hayatı oldukça hareketli geçmiştir. Bazen devrin yöneticileriyle arası bozulurken, bazen görev yaptığı kurumların ortadan kaldırılması yahut yazı yazdığı dergilerin siyasî otorite aleyhindeki tutumları nedeniyle işsiz kalmıştır. Nitekim Şeyhülislâm Ürgüplü Hayri Efendi hakkında yazdığı *Mersiyye-i Medâris* başlıklı ağır eleştiriler içeren manzûmesi⁸¹ üzerine takibata uğramış, şeyhülislâma hakaret, talebeleri de buna teşvik edici yazılara yer verdiği ve bunu neşir yoluyla yaptığı gerekçesiyle Dîvân-ı Harb-i Örfî'nin 7 Teşrin-i Sâni 1331/20 Kasım 1915 tarihli oturumunda kendisinin de suçunu itirafıyla, bir sene hapis⁸² ve yirmi beş lira para cezasına çarptırılmıştır. Bunlar yetmezmiş gibi bir de ulemâ sınıfına uymayan hareketlerde bulunduğu gerekçesiyle maaşı da kesilen Ahmed Şirânî'nin, bu durumu yaklaşık iki yıl sürmüş, ardından 1 Kânûn-ı Evvel 1333/1 Aralık 1917'de yeniden dersiamlık kendisine maaş bağlanmıştır⁸³.

Hapis, para ve maaş kesme cezalarının ardından Ahmed Şirânî'ye pek çok görevin verildiğini müşâhede ediyoruz. 5 Ağustos 1334/1918'te Dârü'l-Hikmet-i İslâmiyye Birinci Sınıf Kâtipliği'ne getirilmiş, 28 Ocak 1919 tarihinde de Dârü'l-Hikmet-i İslâmiyye azalarının makale ve yazılarının neşredildiği Cerîde-i İlmiyye Müdürlüğü'ne tayin edilmişse de bu görevi kısa sürmüş, 9 Nisan 1919'da istifa etmiştir. Bir yandan meslekî çalışmalarını sürdüren Ahmed Şirânî, 1 Eylül 1335/1919 tarihinde Sahn Medresesi Fıkıh Müderrisliği'ne

79 Bu başlık altındaki bilgiler, *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi*, ed. M. Muhsin Kalkışım-Kemal Saylan, Gümüşhane Üniversitesi Yay., Gümüşhane 2013 içinde yayımlanan çalışmamızdan alınmıştır. Bkz. Selami Şimşek, "Ahmed Şirânî", s. 12-17.

80 Sadık Albayrak, *Son Devrin İslâm Akademisi, Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye*, Yeni Asya Yay., İstanbul 1973, s. 166; Komisyon, "Ahmed Şirânî", *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, İhlas Gazetecilik Holding A.Ş., İstanbul 1992, s. 353; Selahattin Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmiyelî", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 48, Kasım-Aralık 1997, s. 42; Mustafa Gündüz, "Ahmed Şirânî ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem De Savunan Dergisi: *Medrese İtikatları*, İndeks ve Yazı Özetleri", *Folklor/Edebiyat*, 2006/2, c. XII, Sayı: 46, s. 98; Komisyon, Şiran'ın Tasavvuf Mimarları, s. 106; Zekeriye Akman, *Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Kurumu*, Basılmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara 2006, s. 169.

81 Şirânî, bu mersiyyeden dolayı Tâhirü'l-Mevlevî'nin samimî, bazen haklı, bazen haksız eleştirilerine hedef olmuştur. Bkz. Tozlu, a.g.m., s. 58.

82 Tozlu, mezkur makalesinde, Şirânî'nin, Birinci Dünya Savaşı başlarında ve savaş devam ettiği yıllarda üç kez tutuklandığını, toplam on dokuz ay hapis yattığını ve Dîvân-ı Harb'in yedinci koğuşunda yazdığı *Fihrist-i Fecâ'i* başlıklı manzûmesinin sonuna düştüğü notta ilk tutukluluğa değinerek perişanlığını anlattığını haber vermektedir. Bkz. Tozlu, a.g.m., s. 43.

83 Tozlu, a.g.m., s. 42; Gündüz, a.g.m., s. 98.

ve 17 Safer 1336/1920'de İbtidâi Hâriç İstanbul Müderrisliği'ne atanmıştır. Şirânî, 5 Teşrin-i Evvel 1338/Ekim 1922'de daha önce kâtipliğini yaptığı Dârü'l-Hikmet-i İslâmiyye üyeliğine getirilmiş, fakat bu kurumun lağvıyla birlikte açıkta kalmıştır. O, yeni hükûmet tarafından Umûr-ı Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'ne bağlı olarak kurulan Medresetü'l-İrşâd Müdürlüğü'ne 14 Şubat 1923'te tayin edilmişse de 3 Mart 1924'te medreselerin ortadan kaldırılması üzerine tekrar boşta kalmıştır⁸⁴.

Merkezî yönetimlerle arası bir düzeliş bir bozulan Ahmed Şirânî'nin, bu defa da başı yazılarını yayımladığı *Tevhid-i Efkâr* ve *Sebilü'r-Resâd* dergilerinin kapatılarak sahiplerinin İstiklâl Mahkemeleri'ne sevkiyle ağırmaya başlamıştır. O, Ankara'da *Tarîkat-ı Salahiyye Dâvâsı*'nda yargılanmışsa da beraat ederek İstanbul'a dönmüştür. Bir süre sonra 4.11.1926'da İstanbul İmam-Hatip Mektebi Arapça Muallimliği'ne getirilen Şirânî, akabinde Çemberlitaş Orta Mektebi ve Kars Lisesi'nde Türkçe Muallimliği görevinde bulunmuş, 1 Ekim 1925'te ise Konya İmam Hatip Okulu'na müdür ve aynı zamanda öğretmen olarak tayin edilmiştir. Buranın da 1 Eylül 1926 yılında kapatılması üzerine tekrar İstanbul'a dönmüştür⁸⁵. Soyadı Kanunu'nu müteakip "Okumuş" soyadını da alan Şirânî, İstanbul Kasımpaşa Ortaoklu'nda Türkçe Öğretmeliği görevinde iken 24.03.1945 tarihinde bekâ âlemine göçmüştür⁸⁶. Ahmed Şirânî, müderris olmanın yanında tasavvuf erbâbıdır da. Nitekim o, bu yolda Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Tokatlı Şeyh Mustafa Hâkî Efendi (ö. 1920)'ye⁸⁷ intisab etmiş, hattâ Hâkî Efendi hakkında İ'tisâm'da "Bir İnsân-ı Kâmilin Dünyâdan Seferi" başlıklı bir makale dahi kaleme almıştır⁸⁸. Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca da bilen, bir süre yayıncılık faaliyetinde de bulunarak *Medrese İtikatları*, *Hayrî'l-Kelâm* ve *İ'tisâm* adlarında üç ayrı dergi neşreden Şirânî'nin telif veya tercüme ettiği bir kitaba rastlanamamışsa da başta kendisinin çıkardığı bu dergilerde olmak üzere yukarıda adı geçen *Sebilü'r-Resâd* ve *Tevhid-i Efkâr* ile *Beyânü'l-Hak*, *Mahfel* gibi mecmualarda din, ilim, siyaset, hukuk, tasavvuf gibi alanlarda çok sayıda makaleleri bulunmaktadır.

Aynı zaman şâir olan ve yazdığı şiirlerinde "Şirânî" mahlasını kullanan Ahmed Efendi'nin yukarıda *Mersiyeye-i Medâris* adlı manzûmesinin olduğunu

84 Tozlu, a.g.m., s. 42-43; Gündüz, a.g.m., s. 98-99.

85 Tozlu, a.g.m., s. 43; Akman, a.g.t., s. 169.

86 *Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi*, Dosya No: 230172'den naklen Akman, a.g.e., aynı yer.

87 Mustafa Hâkî Efendi, 1272/1855 yılında Tokat Soğukpınar Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin yeğenidir. İlk tahsilden sonra Çorum'da irşad faaliyetinde bulunan Nakşî-Hâlidî şeyhi Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'ye intisab etmiş, icâzet alarak memleketine halife olarak tayin olunmuştur. İkinci Meşrutiyet döneminde Tokat mebusu olarak İstanbul'a giden Hâkî Efendi, daha sonra Tokat'a dönmek istemişse de meclis üyeliğinin düşmesi dolayısıyla izin verilmeyip burada mecburî ikamete tabi tutulmuş, kendisine Fatih-Çarşamba semtinde Nakşî-Hâlidî şeyhi Mustafa İsmet Efendi Dergâh'ı verilmiştir. Nûrânî siması dolayısıyla "Melek Hâfız" diye de tanınan Hâkî Efendi, 15 Ocak 1920 tarihinde bekâ yurduna göçmüştür. Bkz. Haksever, Ahmed Cahid Haksever, "Çorum'da Nakşben-diliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/1, c. 7, Sayı: 13, s. 72-73.

88 Bkz. Ahmed Şirânî, "Bir İnsân-ı Kâmilin Dünyâdan Seferi", İ'tisâm, 22 Kânûn-ı Sâni 1338, Sayı: 60, s. 737-741.

belirtmiştik. “Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün” aruz kalıbıyla seksen bir beyit olarak kaleme aldığı bu manzûmenin bazı beyitleri şöyledir:

*Bozdu tedrîsin kıdemli bî-güneh kânûnunu
Muktedir olsam bekâsiyçün dökerdim hayli dem*

*Öyle bir âdem ki tedrîsâtı ıslah eyleyen
Zanneder kânûn-ı şer’i arzihâl-i kadh ü zem*

...

*Meslek-i ilmimizin en müntakim a’dâsını
Toplayıp yaptı mu’allim her biri ebkem esam*

...

*Gâyemizken Ka’be’ye gitmek bizim tahsîl ile
Râh-ı Türkiştân’ı tutduk başka gâye mültezem*

...

*Ahmed-i Muhtâr iken bak kâfile-sâlârımız
Reh-nümâmız şimdi harlardır semerde bağlı kem*

...

*Suhteler sâf sâf giderken hep imâret-hâneye
Zorbalar bakdım diyor geç kaldınız ehl-i şikem*

...

*Devr-i âdemden beri a’dâ-yı dînin hiç biri
Çekmedi hüddâm-ı dîne böyle bir seyfi-i sitem*

...

*Görmüş olsam eski hâlinde seni ey zahme-dâr
Zebh ederdim Hak yolunda sad-hezâr kebş ü ganem*

Yazdı Şîrânî sahîhan mebde’-i târîhini

Sâlehu bin üç yüz otuz bir sen daha eyle bir zam (1332/1913)⁸⁹

Çok kültürlü bir müderris olan Şîrânî’nin, Arapça ve Farsça’yı rahat bir şekilde kullandığı, yaşadığı karışık dönemde kendini iyi yetiştirmiş namuslu ve bilimsel düşünce sahibi olduğu, bazen Şeyhülislâm Hayri Efendi ve İttihad ve Terakî’ye karşı tutumu örneğinde olduğu gibi büyüdüğü coğrafyanın etkisinden de kaynaklanmış olsa gerek ki sert mizaçlı ve inatçılık özellikleri gösterdiği, mesleği ve meslektaşlarına olan saygısından dolayı pek çok çileye maruz kalsa da mücâdelesinden geri durmadığı kaydedilmektedir.

89 Manzûme tamamı için bkz. Ahmed Şîrânî, “Mersiyye-i Medâris”, İ’tisâm, 18 Mart 1336, Sayı: 68, s. 863-866.

4. Hacı Saffet Efendi

Hacı Saffet Efendi hakkındaki bilgilerimiz de oldukça sınırlıdır. “Öner” soyadını almış olmasından dolayı yakın zamanlara kadar yaşadığını söyleyebiliriz. Gümüşhane’de Müftüoğulları sülâlesindedir. Hasanbey Mahallesi’nde ikâmet ettiği ve Kâdirîlik yoluna müntesip olduğu belirtilmektedir. Şâirlikte bir iddiasının olmadığı ve şiirlerini tarîkatını yaymak için yazdığı kaydedilir⁹⁰. Şiirlerinde “Saffet” mahlasını kullanmış olup, şu deyiş onundur:

*Bugün bana bir hâl geldi fenâdan dem vurur gönlüm
Hümâ-yı ‘arş-ı cân oldum semâdan dem vurur gönlüm*

*Tefeccür eyleyüp ifan ziyânımdan zuhûr eyler
‘Avâlim devredüp geldim nemâdan dem vurur gönlüm*

*İçüp ‘aşkın şarâbından olurum mest-i müstağrak
Şu’unât-ı İlâhî’den hafâdan dem vurur gönlüm*

*Düşüp bahr-ı gama gamdan halâs olmak arzu etmem
Bulur temkin hakîkatte bekâdan dem vurur gönlüm*

*Bulurum fahr-ı fakr içre dilemem servet ü sâmân
Ma’arif kenzine daldım gınâdan dem vurur gönlüm*

*Nakd-ı ‘irfânımı açdım ehîbbâya dürler saçdım
Anunçün hânedânım Saffet semâdan dem vurur gönlüm⁹¹*

5. Hacı Hakkı Baba

Hacı Hakkı Baba da Gümüşhane Mısırlıoğulları âilesindedir. Soyunun Hz. Peygamber’den geldiği rivâyet edilir⁹². Hakkı Trabzon’da Ahi Evran Tekkesi şeyhlerindedir. Hüseyin Vassâf’ın Sefîne-i Evliyâ adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Hakkı Baba, 1237/1822⁹³ yılında Polathâne (Akçaabat)’de dünyaya gelmiştir. İlk ilimleri tahsilden sonra seyahata çıkarak Bağdad’ta medfûn bulunan Allah dostlarının türbelerini ziyaret etmiş ve burada yedi sene kalmıştır. Bu esnada Kâdirî şeyhlerinden Bağdatlı Sâlih Efendi’ye intisab ederek tarikat icâzeti almıştır. Ardından Hicâz’a giderek Mekke ve Medine’yi ziyâret etmiş, burada İmâm Rabbânî’nin soyundan Şeyh Sâlim veya Süleymân efendilere mülâkâ

90 Hayal, a.g.e., s. 28.

91 Hayal, a.g.e., s. 30.

92 Hayal, a.g.e., s. 31.

93 Hakkı Baba’nın şu anda Köprübaşı’nda bulunan türbesinin Latin harfli kitabesinde doğum tarihi 1795 olarak geçmektedir. Biz Hüseyin Vassâf’ın verdiği bilgiyi daha makul buluyoruz. Hüseyin Vassâf, a.g.e., II, 154.

olup, feyz almış, hilâfete mahzar olarak Nakşî meşâyihî zümresine katılmıştır. Daha sonra Trabzon'a dönen Hakkı Baba, burada Ahî Evrân'ın mezarını keşfetmiş ve mânen bir dâire altına alınmasına memur olmuştur. Güzel bir câmi ve türbe yapılmasına öncülük ederek yazışmaları yürütmüş, mütevellilik işlerine bakmıştır. Onun gayet iffetli, âlim, fâzıl, zühd ve takvâ, fazilet ve yüksek ır-fân sahibi bir müşşid-i kâmil olduğu, şöhretten fazlasıyla çekindiği, çoğunlukla inzivâ hayatı yaşadığı, meclisine gelenlerin boş dönmediği nakledilmektedir⁹⁴.

1305/1888⁹⁵ yılında Trabzon'da vefat eden Hakkı Baba'nın, Abdüla-ziz'in baş müezzinlerinden olduğu, yedi defa hacca gittiği ve orada evlendiği, herkes tarafından çok sevildiği ve sayıldığı, birçok menkıbeleri dilden dile söylendiği de kaydedilenler arasındadır⁹⁶. Hüseyin Vassâf, Erzurum nakıbu'l-eşrâfi Abdürrezzâk İlmî ile Trabzon'da Boztepe türbedârı ve câmi-i şerif imâm-hatibi Hasan Efendi'nin onun halîfeleri olduğunu belirterek birçok menkıbesine yer verir. Eserleri yahut şiirlerinin olup olmadığı hususuna değinmez. Onun şiirleri olduğunu İsmail Hayal'in *Gümüşhane şairleri'*nden öğreniyoruz. Söz konusu eserde "Deyiş" adıyla bir şiiri mevcut olup, bu şiir-de mahlası "Hakkı" olarak görölmektedir. Söz konusu şiir şöyledir:

Kıl nazar mir'ât-ı kevine gör ne sûret gösterir

Kesret-i esmâ yüzünden sırr-ı vahdet gösterir

Derd-i 'aşka düşmeyenler görmedi bu noktayı

Kim o nokta vahdet-i Hakk'a işâret gösterir

"Külle yevmin hüve fi ře'n" sırrını bulan gönül

Bildi anı kim Hudâ her işte hikmet gösterir

Kimini berdâr eder zülfüne Mansûr eyleyüp

Kimine lütfu yüzünden türlü hâlet gösterir

Bakma pinhan olduğuna nice yüzbin perdede

Tâlib-i dîdâr'a yâr elbet kendin gösterir

Zât-ı Hak'dan şol fenâ bulan gönüller neylesin

Anı kim varlık yüzünden sad kerâmet gösterir

şems-i vahdet pertevinden şol münevver gözlere

Hakkı'ya her zerre bir nûr-i hakikat gösterir⁹⁷

94 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

95 Köprübaşındaki Latin harfli kitabeye göre Hakkı Baba, 1883 yılında vefat etmiştir. Yine biz Hüseyin Vassâf verdiği tarihe itibar ettik. Bkz. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, II, 155.

96 Hayal, *a.g.e.*, aynı yer.

97 Hayal, *a.g.e.*, s. 32.

6. Hatipoğlu İbrâhim Nâmî

İsmail Hayal'in verdiği bilgiye göre, Hatipoğlu İbrâhim Nâmî, XIX. asrın ilk yarısında yaşamış şâirlerdendir. Nüfusa kayıtlı olduğu yer, Eski Gümüşhane Câmüsağır Mahallesi'dir. Nakşibendiyye yoluna mensup olduğu belirtilmektedir⁹⁸. Şiirlerinde "Nâmî" mahlasını kullanan Hatipoğlu İbrâhim'in bir şiiri şu şekildedir:

Dil mest olur ol dilber-i mestâne gelince

Sad nağme ile meclis-i rindâne gelince

Gül vech-i cemâl etmesün eylemez ızhâr

Sünbül gibi kâkülleri müjgâne gelince

Ol raks-ı rengide eder cümle nümâyış

Çalpâre-i mutrip ile meydâne gelince

"Kad kâne yemûtune leke'l-âşık-ı şeydâ"

Mutrip gibi ağıâr ile mestâne gelince

İsterse eder Nâmî gibi bin âşıkâ nâz

Sim sînesin açmağa ihsâna gelince⁹⁹

7. Râşid Efendi

Râşid Efendi, "Ulemâoğlu Hacı Râşid Efendi" olarak da tanınmış olup, XIX. asrın sonlarında yaşadığı bilinmektedir. İstanbul Süleymaniye Câmii'nde ders vermiş, Gümüşhane Rüşdiye Mektebi'nde hocalık yapmıştır. Dolayısıyla onun Gümüşhane ile ilgisi burada hocalık yapması sebebiyledir. Hangi tarıkata mensup olduğu hakkında bir bilgi yoktur. Kerametleri olan âlim bir zat olduğu söylenmektedir¹⁰⁰. Yazdığı şiirlerinde "Râşid" mahlasını kullanmış olup, bir şiiri şöyledir:

Esکیدen cânımda vardı derd-i pinhân ey hekim

Eyle dermân etme bir kimseye i'lân ey hekim

Sûzinâk oldu çiğergâhum nûrullâh için

Tut şu nabzımı anla derdim eyle dermân ey hekim

Öyle bir zahm vurdu sînem üzre pâdişâh-ı 'aşk

Çıktı bîgâne velî bağrımında hicrân ey hekim

98 Hayal, a.g.e., s. 33.

99 Hayal, a.g.e., s. 34.

100 Hayal, a.g.e., s. 53.

Öyle bir dil-teşneyim vasl-ı zülâl-i yârdan
Kanmaya bu nâr-ı dil cûş etse ummân ey hekim

Ben şehîd-i gamze cânân olur ise gam değil
Tekke-i vaslında bari eyle kurbân ey hekim

İttifak çok Aristolar dedi Râşid sana
Bulmaya çâre Felatun ile Lokmân ey hekim¹⁰¹

8. Hacı Mevlûd Efendi

Hacı Mevlûd Efendi, 1903 yılında Gümüşhane Kalederesi semtinde dünyaya gelmiş olup, babasının adı Osman Efendi, annesinin Ayşe Hanım'dır. Ziraat Dairesi'nde çalışmıştır. Soyadı, "Karakelle"dir. Hangi tarîkatta mensup olduğu bilinmemekle birlikte tasavvufi mahiyette şiirleri vardır. Şiirlerinde vatan ve Gümüşhane sevgisini de işleyen Hacı Mevlûd Efendi 5 Mart 1956 yılında fâni âlemde göçmüştür¹⁰². Şiirlerinde "Mevlûd" mahlasını kullanmıştır. Bir "Münâcat"ı şöyledir:

Ey Allâhum bu ne hikmet cemâlinde nikâbın var
Göremez zâtını kimse celâlinde hicâbın var

Cüdâ düşdüm diyârımdan yanar hasretle bu cânım
Düşürdün dâre gönlümü 'acep türlü 'azâbın var

Dolaşdım dâm-ı zülfüne dil oldu 'âşık-ı şeydâ
Ne görünür ol illerin ne gülşende neşâtın var

Dilerse kimle dîdârın bırakmaz vaslına yârın
Bu zâlimden halâs olmaz ki ayar bir bevvâbın var

Günâhım çok yüzüm kara kapına gelmişem yâ Rab
Muhammed'dir şefi'imiz penâhımız Habâb'ın var

Celâlinde fenâfillâh olup 'âşık çeker lâ'yı
Îlâhe sırr-ı eşyânın bekâbillâh cemâlidir ki illâ var

Ezel çıktım bu devrâna netîce geldim ekvâna
Bu tavrım bî-nihâyetdir ki cem' olmuş kitâbım var

101 Hayal, a.g.e., s. 54.

102 Hayal, a.g.e., s. 62.

*Behey Mevlûd sükût eyle bir sırdır ki gel ketmeyle
Bu sırrı her dâim eyle niçin feryâd-ı âhın var*¹⁰³

9. Hamit Cevdet Kocatürk

Hamit Cevdet Kocatürk, 1903 yılında Gümüşhane Bağlarbaşı Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Arif, annesi Fikriye Hanım'dır. İstanbul Davutpaşa Rüştüyesi'ni birincilikle mezûn olmuş, 1923 yılında âilesiyle Gümüşhane'ye dönmüş ve 26 Ekim 1978 yılında vefat etmiştir. Onun şâirliği, Kocatürkler soyundan gelmekte olup, ırsîdir. Edebiyat tarihçisi olarak meşhûr Vasfi Mahir Kocatürk de onun kardeşidir. Oğlu Ahmet Erkan Kocatürk de şâirdir. Hamit Cevdet Kocatürk'ün şiirleri genellikle tasavvufi olup¹⁰⁴, hangi tasavvuf yoluna müntesip olduğu hakkında bir malumat yoktur. "Kaldır Beni" başlıklı şu şiir ona aittir:

<i>Hak ile hak</i>	<i>Bir'i bildir</i>
<i>Kâli bırak</i>	<i>Sana vardır</i>
<i>Yeter firak</i>	<i>Yolun boldur</i>
<i>Güldür beni</i>	<i>Girdir beni</i>
<i>Ben kuluna</i>	<i>Akar yaşım</i>
<i>În gönlüne</i>	<i>Dertli başım</i>
<i>Hak yoluna</i>	<i>Sen'sin düşüm</i>
<i>Erdir beni</i>	<i>Bildir beni</i>
<i>Hakk'a kul ol</i>	<i>Katre bende</i>
<i>Rahman'ı bul</i>	<i>Umman sen'de</i>
<i>Çok zor bu yol</i>	<i>Aşk bahrine</i>
<i>Vardır beni</i>	<i>Daldır beni</i>
<i>Yâr'e erem</i>	
<i>Vârım verem</i>	
<i>Sen'i görem</i>	
<i>Kaldır beni</i> ¹⁰⁵	

103 Hayal, a.g.e., s. 63.

104 Hayal, a.g.e., s. 65; Ülker vd., a.g.e., c. III, s. 457.

105 Hayal, a.g.e., s. 66.

10. Şeyh Osman Baba

Şeyh Osman Baba (Keleş), 1300/1884 yılında Köse merkezde dünyaya gelmiştir. Babası Mevlûd Efendi, annesi Melek Hanım'dır. I. Dünya Savaşı'nda asker olduğu, Hasankale Ablar –doğrusu Alvar olması gerekir- Köyü'nde Ruslara esir düştüğü, bir zaman sonra İran Konsolosluğu'na müracaat ederek Acem olduğunu söylediği, pasaport çıkartarak gemi ile Giresun Tirebolu limanına vardığı, burada Osmanlı ordusuna katıldığı, askerlik sonrası kendisini tamamen tasavvuf yoluna verdiği ve bu yolda Nakşibendiyye'nin Üveysiyye koluna sülûk ettiği belirtilmektedir¹⁰⁶. Şeyh Osman Baba'nın beyit ve deyişleri de olup, elli yaşında gözlerini yitirdiği ve 1968 yılında seksen dört yaşında iken bu fânî âlemden göçtüğü de kaydedilenler arasındadır. Kabri, Köse Merkez Mezarlığı'ndadır¹⁰⁷.

Nakledildiğine göre bir gün uyuduğu sırada deyiş okumaya başlar. Oğlu onu uyandırarak, "Baba bu halin nedir?" diye sorar. O da, "Rüyamda Medine'de bulundum. Efendimizi alarak buraya getirdim. Uyandığımda rüya olduğunu anlayıp duygulandım" der. Rüyada okuduğu deyişlerinden bir örnek:

*Rûhânî bedende gördüm bir güzel
Leblerin nûruna bakmaya kıymaz
"Nasrun minallâh"dan çalmış hoş mir'ât
Mürşidi yüzüne bakmaya kıymaz*

*"Ve'ş-şemsi vedduha" cırağı yanar
Kevkebin dürrin ve Çin'de parlar
"Ke'l-kevser" suları zebânda damlar
Gafgaf buhayına bakmaya kıymaz*

11. Nûri Baba (Âşık İlhâmî)

Nûri Baba'nın asıl adı İlhâmî olup, soyadı Uçar'dır. r. 15 Şubat 1323/m. 28 Şubat 1908 tarihinde yılında Köse'nin Salyazı (Posus) beldesinde dünyaya gelmiştir. Devrin şartları gereği âilesi Kırşehir'e göçmüş, buradan Ardahan, Çıldır, Ahırçelik, Ahıska gibi yerlere giderek belirli sürelerde ikâmet etmiş, bir başka deyişle ömrü gurbet ellerde geçmiştir. Rusça ve Ermenice'yi ana dili gibi konuştuğu da ifade edilen Nûri Baba'nın, okuma yazması yoktur. Nakşî-Hâlidî şâirlerinden "Ağlar Baba" diye meşhûr Bayburtlu İrşâdî Baba (1806-1877)'nın kendisine mânâ âleminde 1300 ders verdiği belirtilmektedir. Bundan dolayı Nûri Baba'nın üveysî meşrep bir sûfi olduğunu ve mânen İr-

106 Biz Osman Baba'nın Hasankale'de bulunduğu sırada Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi'den el aldığını tahmin etmekteyiz. Zira Alvarlı Efe, 1312/1894 yılında Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Hâce Pîr-i Muhammed Küfrevî'den hilâfet alarak Hasankale'ye gelmiş, 12 Şubat 1916'da Ruslar'ın Erzurum ve havâlisini işğâl etmesi üzerine babasıyla birlikte Erzurum'a gitmiştir.

107 Bu ve alt tarafındaki bilgileri bize lutfeden İsmail Hayal'e teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

şâdi Baba'dan feyz aldığını söylemek mümkündür. Onun hemen her konuda deyişi olup, Hz. Peygamber'e övgü, aşk, sevgi, vatan, gurbet, sıla, hasret temalarını sıkça işlediği görülür. Onun yüzlerce deyişi olmasına rağmen bunların çoğu talan edildiği söylenir¹⁰⁸. Elimizde az miktarda şiiri ulaşmıştır. Hakkında Necmettin Tozlu tarafından bir makale¹⁰⁹ ile kitap¹¹⁰ yayımlanmıştır. 14 Temmuz 1992'de İstanbul Ümraniye'de vefat eden Nûri Baba¹¹¹, Yûnus Emre'nin bazı şiirlerine nazîre yazmıştır ki ikisi şöyledir:

Yûnus:

*Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü
Bana seni gerek seni*

Nûri Baba:

*Ben hakikat dost bulmuşam
İsterem ben senden seni
Gayri ağyârı neylerem
İsterem ben senden seni*

Yûnus'un "Gönül" redifli gazeline ise şu nazireyi söylemiştir:

*Düşün bunda neye geldük
Şadlığ nedür ağla gönül
Hakkını bilmeğe geldük
Şadlığ nedür ağla gönül¹¹²*

12. Zevrakî

Zevrakî'nin asıl adı, Akif Timurhan olup, 1339/1922 yılında Kelkit/Köse'nin Gelipetek Köyü (Yuvacık)'nde dünyaya gelmiştir¹¹³. Babası, Gâzi Kâmil Timurhan, annesi Cevahir Hanım'dır. Küçük yaşlarda halk şiirine ilgi duyduğu, yine çok küçükken resim yapmaya başladığı, bağlama ve kaval çalmayı da

108 Geniş bilgi için bkz. Necmettin Tozlu, "Aşıklar Tükenmez, Tükenen Bizim Gayretimiz ve Himmetimizdir. Yıllaryılı Yağmalanan Bir Hazine: Saylazı (Posus)lı Nuri Baba", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), s. 609-617.

109 Geniş bilgi için bkz. Necmettin Tozlu, "Aşıklar Tükenmez, Tükenen Bizim Gayretimiz ve Himmetimizdir. Yıllaryılı Yağmalanan Bir Hazine: Saylazı (Posus)lı Nuri Baba", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), ss. 609-617.

110 Necmettin Tozlu, *Aşk İlhami (Nuri Baba)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Matbaası, Van 1995, 95 s.

111 Bu bilgiye bize veren İsmail Hayal'a teşekkür ederiz.

112 Tozlu, a.g.m., s. 615-616.

113 Muhan Bali, "Gümüşhane'li Aşk Akif Timurhan (Zevrakî) (Hayatı, Sanatı, Eseri)", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), s. 656-657.

ilk gençliğinde öğrendiği kaydedilmektedir. Gördüğü bir rüya üzerine şiire olan ilgisinin daha da arttığı ve ilk şiirlerinde kendini adını kullandığı, daha sonra değişik âşıklerce çeşitli mahlas önerileri yapılmasına mukabil, “tahta, kayık” anlamına gelen “Zevrakî” mahlasını seçtiği ifade edilmektedir¹¹⁴.

Zevrakî, Farsça ve Arapça tamlamaları bugünkü dile ustalıkla katarmış olup, yüzlerce şiiri vardır. Bu şiirlerinden bazıları değişik sanatçılar tarafından bestelenmiştir. Kuzeydoğu Anadolu âşıklık geleneğini kendine özgü bir biçimde yorumlayıp bugüne taşıyan Bektâşî felsefesini kendisine ilke edindiği belirtilen Zevrakî'nin şiirleri birçok dergi, gazete ve araştırmada yayımlanmıştır. Sevgiden toplumsal taşlamalara, tasavvuftan doğaya ilişkin her konuyu şiirlerinde işlemiş olan Zevrakî¹¹⁵, şiirlerini bir dîvânda toplamış ve kendi yaptığı resimlerle de süslemiştir. 1 Ocak 2008 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve burada toprağa verilmiştir¹¹⁶. Bazı şiirlerinin dördlükleri şöyledir:

Hak'dan gelen çağrılarım

Çâresisin ağrularım

Eli açık uğrularım

Uğrasın sen bu gece

Bize göre nanca eyse

Nas beğenmez nasıl şeyse

Âşık olan çul da giyse

Arlanmaz ki hiçbir zaman

Lediñnîye hâkim olsan

Lokman gibi hekim olsan

Ali Rüstem her kim olsan

Azrâile tuş değil mi¹¹⁷

C. Tekkeler

*Trabzon Salnâmeleri'*nden öğrendimize göre, 1286/1870 tarihli salnâme-ye göre Gümüşhane yöresinde altı tekke mevcuttur. Bunlardan biri Torul kazasında, beşi ise Şiran ve Kelkit'tedir. Gümüşhane merkezde ise herhangi bir tekke kaydı yoktur¹¹⁸. 1320/1904 tarihli salnâmeye göre de, köyleriyle birlikte

114 <http://www.ozanlar.biz/zevraki/biyografi.html> (16.05.2010)

115 Muhan Bali, Zevrakî'nin şiirlerini, “Sosyal Hayatla İlgili Yergi Şiirleri”, “Lirik Şiirleri”, Dinî-Tasavvufî Şiirleri” diye üç ana başlık altında toplamıştır. Balî'ye göre, onun dinî ve tasavvufî içerikli şiirleri bir hayli fazla olup, taassuba kaçmayan samimî bir din anlayışı ve içten ürperişlerle doludur. Bkz. Bali, a.g.m., s. 658-660.

116 <http://www.ozanlar.biz/zevraki/biyografi.html> (16.05.2010)

117 Bali, a.g.m., s. 659, 660, 662.

118 Bkz. 1286/1870 Tarihli *Trabzon Salnâmesi*, s. 21; *Trabzon Salnâmelerinde Gümüşhane Sancağı*, haz. Sabri Özcan San, Gümüşhane, ts. s. 12.

Gümüşhane’de iki tekke, merkeze bağlı Kovans nahiyesinde bir tekke vardır¹¹⁹. Burada şunu hemen ifade edelim ki, mezkûr salnâmelerde bu tekkele-
rin sayısı verilmiş adı ve şeyhleri hakkında herhangi bir malumat sunulma-
mıştır. *Tapu Tahrir Defterleri* ile *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri*’nden elde edilen
bilgilere göre Gümüşhane yöresindeki tekkeler ise şunlardır:

1. Seydi Baba Zâviyesi

Kaynaklar, Seydibaba Köyü’nün, 976/1569 tarihli vergi defterinde Ka-
rahisâr-ı Şarkî (Şebinkarahisar) Sancağı’na bağlı gözüktüğünü, bu tarihten
bir süre sonra Şiran nâhiyesinin Gümüşhane’ye bağlanmasıyla da, ayrı bir
sancak içinde kaydedildiğini yazmaktadır¹²⁰. Harun Bostancı, Seydi Baba Zâ-
viyesi’nin 936/1530’da ve daha sonraki defterlerde kendi adıyla anılan köyde
kurulduğunu belirterek zâviye ile ilgili olarak vergi defterinde şu ifâdeye yer
verildiğini söyler: “*Vakf-ı zâviye-i Seydi Baba dîvânî tımar meşihat der tasarruf-ı*
Mûsâ veled-i Hamza bâ-berât-ı sultânî ber müceb-i defter-i atik hâliyâ der tasarruf-ı
Mûsâ veled-i Himmət, bâ-berât-ı sultânî”. Bostancı’ya göre, Sultân II. Selim dö-
neminde yazılmış vakıf defterindeki bilgiler ile örtüşen bu kayıttan anlaşıl-
maktadır ki, Seydi Baba 976/1569’da hayatta olmayıp ancak zâviyenin “*defter-*
i atik” şeklinde eski deftere göndermede bulunduğu dikkate alınrsa çok
eskiden de var olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen Hamza adlı oğlundan
torunu Mûsâ zâviyedâr olarak kaydedilmiştir¹²¹.

Bostancı sözlerine devamla, 976/1569’da köyde yirmi üç hânenin mev-
cut olduğunu, 936/1530’da gelirleri zâviyeye tahsis olunan köyün yıllık ver-
gi geliri dokuz yüz akçe, 976/1569’da iki bin akçeye yükseldiğini, dolayısıyla
benzerleri gibi Seydi Baba Zâviyesi mensupları da gelirlerini artırmak için
çevrede atıl durumda bulunan alanları ekip biçmeye başlamışlardır¹²².

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nde Seydi Baba Zâviyesi ile ilgili de pek
çok kayıt mevcut olup, 1179/1765 tarihli kayıta, “Karahisâr-ı Şarkî (Şebinka-
rahisar) dâhilinde Şiran’da Bektâşî Tarikatı’ndan Seydi Baba Zâviyesi Vakfı
tevliyetinin tevcihi”¹²³, 1198/1783 tarihli kayıta, “Şark-i Karahisâr’a tabi Şi-
ran’da Seyyid Baba Zâviyesi Vakfı’nın tevliyeti hakkında ilam”¹²⁴, 1235/1819
tarihli iki kayıta, “Karahisâr-ı Şarkî’deki Şiran’da Seydi Baba Zâviyesi vakıf-
larına mütevellî tayini”¹²⁵ ve 1270/1853 tarihli olanda ise, “Karahisâr-ı Şarkî’de
Şiran’da bulunan Seydi Baba Zâviyesi Vakfı’ndan muayyen vazife ile tevliyet
cihetinin meşrutun lehine tevcihi hakkında”¹²⁶ bilgi vardır.

119 *Trabzon Salnâmelerinde Gümüşhane Sancağı*, s. 103.

120 Bostancı, *a.g.t.*, s. 171.

121 Bostancı, *a.g.t.*, aynı yer.

122 Bostancı, *a.g.t.*, aynı yer.

123 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 547, Gömlek No: 27602, 29 Ra 1179.

124 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 569, Gömlek No: 28702, 29 L 1198.

125 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 453, Gömlek No: 22908, 22 Ş 1235; BOA, C.EV., Dosya No: 176,
Gömlek No: 8787, 22 Ş 1235.

126 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 281, Gömlek No: 14302, 29 Z 1270.

2. Çağırgan Baba Zâviyesi

Çağırgan Baba Zâviyesi, Kelkit nahiyesine bağlı Şurut (Kabaktepe) Köyü'nde inşâ edilmiş olup, belki de Gümüşhane'nin ilk tekkelerinden biridir. 936/1530 yılında 20 hâne olduğu tespit edilen Şurut Köyü'nün üç yüz üç akçe tutan vergi geliri bu zâviyeye tahsis edilmiřtir¹²⁷. Harun Bostancı'nın verdiği bilgiye göre, bu tarihten on-on beş yıl sonra yapılmış olan vakıf kayıtlarında bahse konu zâviye hakkında önemli sayılabilecek ayrıntılara yer verilmiş olup, konuyla ilgili kaydın bir kısmı şu şekildedir: "*Zâviye-i Baba Çağırgan, der karye-i Şurut tâbi-i nâhiye-i mezbûre, meşîhat der tasarruf-ı Şeyh İsmâil veled-i Şeyh Han Baba, bâ-berât /Evkâf-ı mezbûre karye-i Şurut el-mezbûr vakf-ı zâviye-i mezbûre ber mûceb-i defter-i atık*". Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Kelkit nahiyesine bağlı Şurut Köyü bütünüyle Çağırgan Baba Zâviyesi'ne sultan beraatıyla vakfedilmiştir. Bu tarihte köyün toplam geliri 3.103 akçedir. Zâviyenin başında Şeyh Han Baba oğlu Şeyh İsmâil bulunmaktadır. Köyün bu durumu 1516 tarihinde yazılmış olan vergi defterinde kaydedildiği şekliyle yeniden tescil edilmiştir. Kaydın devamında köyde oturan vergi mükellefleri ile Çağırgan Baba soyundan gelen kişilerin adlarına yer verilmiřtir¹²⁸.

Yukarıda Çağırgan Baba ile ilgili kısımda da zikrettiğimiz üzere mezkûr zâviyede sırasıyla şu zâtlar görev yapmıştır: Şeyh İsmâil'in oğlu Saru Baba, Şeyh Zor, onun kardeşi Yakup, onun kardeşi Hacı Baba, Şeyh İsmâil'in kardeşi Gavraz Baba, onun kardeşi Şeyh Yûsuf, onun kardeşi Şeyh Bayar (?), onun kardeşi Ömer, Ahmet Han'ın oğlu Mehmet, onun kardeşi Mahmûd¹²⁹.

Harun Bostancı çalışmasında, mezkûr tapu tahrir defterini kaynak göstererek köyde otuz beş nefer kaydedildiğini, bunlardan on kişisinin yetişkin bekâr erkek, kalanı hâne sahibi evli ve yirmi beşinin vergi mükellefi çiftçi, kalan on kişinin ise zâviye kurucusu Şeyh efendi torunlarından olduğunu, diğer kişilerin de Çağırgan Baba'nın soyundan gelmedikleri hâlde *pir, abdal, derviş* gibi ön isimlerle yâd edildiğini, bu sebeple köyün bir derviş topluluğu tarafından kurulduğunu ve hâlen de bunların tasarrufu altında bulunduğunu açıkça gösterdiğini söylemektedir¹³⁰.

Bostancı, yine tapu tahrir defterine dayanarak Kovans nahiyesine bağlı Selekli Köyü'nde de aynı adla yani Çağırgan Baba adıyla bir tekkenin varlığından bahsetmekte, 936-46/1530-40 yıllarında söz konusu zâviyede Derviş Şah Hüseyin adında bir zâtın Şeyh olduğunu belirtmektedir¹³¹. Yukarıda da geçtiği üzere 1320/1904 tarihli *Trabzon Salnâmesi*'ne göre Kovans nâhiyesinde bir tekke vardır. Bu tekke muhtemelen Çağırgan Baba Tekkesi'dir. Eğer doğru ise tekkenin yirminci asrın başlarına kadar faaliyette olduğu söyleyebiliriz.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde Çağırgan Baba Zâviyesi ile ilgili bir çok kayıt mevcut olup, bunlardan ilki 1172/1758 tarihlidir. Bu kayda göre, "Erzu-

127 Bostancı, *a.g.t.*, s. 175 (BOA, TTD, nr. 387, s. 843'den naklen).

128 Bostancı, *a.g.t.*, aynı yer.

129 Bostancı, *a.g.t.*, s. 175-176.

130 Bostancı, *a.g.t.*, s. 176.

131 Bostancı, *a.g.t.*, s. 176 (BOA, TTD, nr. 199, s. 91'den naklen).

rum Kelkit kazasının Şurut Köyü'nde Çağırğan Baba Zâviyesi tevliyet ve nâzırlığının tevcihi" söz konusudur¹³². İkincisi, 1255/1839 tarihli olup, "Kelkit kazasının Şurut köyündeki Çağırğan Baba Zâviyesi mütevelliliğine dair istida"dan bahsedilir¹³³. Bir diğeri ise, 1323/1905 tarihli olup, Trabzon'da Kelkit Kazası'nda Çağırğan Baba Zâviye ve tekkesinin aşarının tesviye-i muhasebesine dâir"dir¹³⁴.

3. Tayy-i Şeyh Zâviyesi

Gümüşhane ile ilgili ulaşılabildiğimiz kaynaklarda adına rastlayamadığımız bu tekke hakkında da *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'*nde bir-iki kayıt mevcut olup, 1114/1702 tarihli kayıta "Erzurum'a tabi Kelkit kazasında Tayy-i Şeyh Zâviyesi Vakfı Zâviyedârlığı"¹³⁵, 1247/1831 tarihli kayıta da, "Erzurum'da Kelkit nahiyesinde Tayy-i Şeyh Zâviyesi Zâviyedarlık cihetinin tevcihi"¹³⁶ husûsunda bilgi bulunmaktadır. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Tayy-i Şeyh Zâviyesi Kelkit'te olup, 1702 ve 1831 tarihlerinde tekkeye postnişîn tayin olunmuştur.

4. Sultan Baba Zâviyesi

Yukarıda Sultan Baba hakkında bilgi verirken de değindiğimiz üzere, Gümüşhane'de 1265/1849'lu yıllarda Kâdiriyye tarikatından Sultan Baba adlı bir zât yaşamış olup, adıyla anılan bir tekkesi ve bu tekkeye bağlı vakıflar vardır.

5. Melek Ahmed Zâviyesi

*Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'*ndeki kayıttan öğrendiğimize göre, Melek Ahmed Paşa Zâviyesi Kürtün'de olup, 1255/1839 tarihinde bu tekkenin zâviyedârına müdahale edilmemesi gerekmektedir¹³⁷.

6. Boynu Yoğun Şeyh Kasım Dede Zâviyesi

Yine *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'*ndeki kayıttan öğrendiğimize göre, Kürtün'de Melek Ahmed Paşa Zâviyesi'nden başka Boynu Yoğun Şeyh Kasım Dede Zâviyesi de vardır. 1255/1839 tarihinde bu tekkenin zâviyedârına da müdahale olunmaması gerektiği vurgulanmaktadır¹³⁸.

7. Hacı Abdullah Halife Zâviyesi

Hacı Abdullah Halife Zâviyesi hakkındaki bilgilerimizde *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'*ne dayanmaktadır. 1188/1774 tarihli kayıta, "Trabzon sancağının Kürtün nâhiyesine bağlı Hisarcık Köyü'nde bulunan Hacı Abdullah Halife Zâviyesi Vakfı zâviyedâr hissedârlığının tevcihi"¹³⁹ ve 1201/1786 tarihli

132 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 463, Gömlek No: 23425, 29 Z 1172.

133 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 235, Gömlek No: 11743, 29 Z 1255.

134 Bkz. BOA, ŞD. Dosya No: 417, Gömlek No: 87, 27 Ş 1323.

135 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 77, Gömlek No: 3813, 23 Ş 1114.

136 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 356, Gömlek No: 18080, 19 Ra 1247.

137 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 503, Gömlek No: 25402, 29 Z 1255.

138 Bkz. BOA, C.EV., aynı yerler.

139 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 114, Gömlek No: 5660, 29 M 1188.

kayıtta ise, “Kürtün kazasında Hacı Abdullah Zâviyesi ve Câmii evkafından olan mezraalar mutasarrıflarının ayende ve ravendeyi itam şartıyla tekâliften muaf olduklarını müekked fermân sadır olmakla emri yazılmak için”¹⁴⁰ husûsu zikredilmektedir. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, Hacı Abdullah Halife Zâviyesi, Kürtün’ün Hisarcık Köyü’ndedir, yanında câmisi vardır ve her ikisinin de vakıfları bulunmaktadır.

Bunların yanında 1530-1540 yıllarda¹⁴¹ Kelkit’in köylerinden tespit edilen şu tekkeler ve postnişinleri o dönemde tarikat ve tekkelerin yörede ne denli faal ve yaygın olduğunu bir göstergesidir:

Sıra	Zâviye’nin adı ve Postnişini	Kurulduğu Yer	Nahiyesi
1	Baba Çağırgan Zâviyesi/Şeyh Han Baba oğlu Şeyh İsmâil	Şurût Köyü	Kelkit
2	Hasan Şeyh Zâviyesi/Mihmat oğlu Derviş Hasan	Bizgili Köyü	Kelkit
3	İşhak Şeyh Zâviyesi/Durak Şeyh oğlu Derviş Hasan	Hinzori Köyü	Kelkit
4	Selçukşah Hatun Zaviyesi/Derviş Ahmed-Derviş Çırac	Balahori Köyü	Kelkit
5	Şaban Şeyh Zâviyesi/Mehmed oğlu Derviş Ahmed	Boğacak Köyü	Kelkit
6	Şah Hatun Zâviyesi/Seydi Ahmed oğlu Derviş Hasan	Hânege Köyü	Kelkit
7	Şeyh İşlâm Zaviyesi/Derviş Hüseyin-Derviş Yakub	Hozpirik Köyü	Kelkit
8	Dayı Şeyh Zâviyesi /Derviş Hasan oğlu Han Ahmed	Dayı Köyü	Kelkit
9	Şeyh Nasrullah Şirvâni Zâviyesi/Fazulullah ve Mehmed	Pökse	Kelkit
10	Şeyh Osman Zâviyesi/Himmet oğlu Derviş Oruç	Sökmen Köyü	Kelkit
11	Şeyh Ümmet Zâviyesi/-	Karur Köyü	Kelkit
12	Şeyh Yakub Zâviyesi/Şeyh Yakub oğlu Pır Velî	Hallac Yakup Köyü	Kelkit
13	Yenice Sevindik Zâviyesi/Derviş Hasan-İbrahim	Yeni Sevindik Köyü	Kelkit
14	Şeyh Hüseyin Zâviyesi/-	Kartam Köyü	Kelkit
15	Şeyh Emin Zaviyesi/Yar Ahmed oğlu Derviş Çelebi	Karur Köyü	Kelkit
16	Şah Hatun Zaviyesi/Derviş Mustafa	Hânege Köyü (?)	Kelkit

140 Bkz. BOA, C.EV., Dosya No: 476, Gömlük No: 24053, 29 ř 1201.

141 Bkz. Bostancı, a.g.e., s. 183-185.

Sonuç

Çalışmamızda görülmüştür ki, Anadolu'nun Türkleşme ve İslâmlaşmasıyla birlikte Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Gümüşhane ve yöresine de birçok alperen gelip yerleşmiş, tekke, zâviye inşâ edip hatta köyler kurarak insanımızın maddî ve mânevî dünyasını aydınlatmışlardır.

Gümüşhane yöresinde etkili olan sûfi şahsiyetler şunlardır: Hz. Ebubekir'in soyundan geldiği ifade edilen ve muhtemelen Bektâşîliğe mensup olan Seydi (Seyyid) Baba ile Şiran'a bağlı Yeniköy'de kabri bulunan Pehlül Dede; hangi tarıkata mensup olduğu tespit edilemeyen Çağırğan Baba, Şeyh İsmâil Efendi ve Şeyh Mehmed Efendi; on iki hak tarikattan icâzetli olduğu belirtilen Hayri Efendi; Kâdirîliğe mensup Sultan Baba, Ömer Efendi, Sâlih Baba, İbrâhim Baba, Hacı Yakub Baba ve Osman Baba; Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî, aynı zamanda şâir olan Şiranlı Hacı Mustafa Efendi, onun halîfesi Hacı Ahmed Niksârî, onun halîfelerinden Hacı Fâik Efendi (Şiranlı Hacı Mustafa Efendi'nin oğludur.), Kelkitli Hacı Sâlih Efendi, Torullu Hacı Osman Efendi, Şiran'ın Telme köyünde kabri olan Süleyman Efendi, kabri Kürtün yakınlarındaki bir yaylada olan Şeyh Cüneyd ve Şiran'ın Kozağaç köyünden olan Sâlih Efendi.

Gümüşhane yöresinde bu sûfilerin yanında tasavvuf yoluna girerek bir şeyhe intisab etmiş ve eserlerinde tasavvuf felsefesini işlemiş pek çok şâir de vardır: Kâdirîliğe mensup Mısırlıoğlu Mehmed Ağa, Hacı Saffet Efendi ve Hacı Hakkı Baba; hangi tarıkata mensup olduğu tespit edilmeyen Micmerî, Râşid Efendi, Hacı Mevlûd Efendi, Hamit Cevdet Kocatürk; Nakşibendîliğe mensup Hatipoğlu İbrâhim Nâmî, Üveysiye koluna bağlı olduğu ifade edilen Şeyh Osman Baba (Keleş), Hâlidîyye kolundan Ahmed Şirânî ile Aşık İlhâmî diye meşhûr Nûri Baba; Bektâşî felsefesini kendine ilke edindiği belirtilen ve muhtemelen bu tarıkata bağlı bulunan Zevrâkî mahlaslı Âkif Timurhan.

Gümüşhane yöresinde gerek salnâmeler –bunlarda sadece tekkelerin sayısı verilmektedir-gerekse arşiv kaynaklarından elde ettiğimiz bilgiye göre tekke sayısı toplam yirmi sekiz adettir. Tapu-Tahrir Defterlerine göre 1530'lu yıllarda Kelkit yöresinde Baba Çağırğan Zâviyesi, Hasan Şeyh Zâviyesi, İshak Şeyh Zâviyesi, Selçukşah Hatun Zaviyesi, Şaban Şeyh Zâviyesi, Şah Hatun Zâviyesi, Şeyh İslâm Zaviyesi, Dayı Şeyh Zâviyesi, Şeyh Nasrullah Şirvânî Zâviyesi, Şeyh Osman Zâviyesi, Şeyh Ümmet Zâviyesi, Şeyh Yakub Zâviyesi, Yenice Sevindik Zâviyesi, Şeyh Hüseyin Zâviyesi, Şeyh Emin Zaviyesi, diğer Şah Hatun Zaviyesi olmak üzere on altı tekke vardır. 1286/1870 tarihli salnâmede Torul kazasında bir tekke olduğu belirtiliyorsa da kaynaklarda Torul'da bulunan bir tekke adına tesadüf edemedik. Mezkûr tarihli salnâmeye göre, Şiran ve Kelkit'te beş ve 1320/1904 tarihli salnâmeye göre, köyleriyle birlikte Gümüşhane'de iki tekke, merkeze bağlı Kovans nahiyesinde bir tekke bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarında Gümüşhane merkezde Sultan Baba Zâviyesi, Şiran'da Seydi Baba Zâviyesi, Kelkit'te Çağırğan Baba Zâviyesi, Tayy-i Şeyh Zâviyesi, Kürtün'de Melek Ahmed Paşa Zâviyesi, Boynu Yoğun Şeyh Kasım Dede Zâviyesi ile Hisarcık Köyü'nde bulunan Hacı Abdullah Halife Zâviyesi.

Özetle söylemek gerekirse, Gümüşhane ve yöresi Osmanlı döneminde hiçte sanıldığı gibi tasavvuftan, sûfilerden, şâirlerden ve tekkelerden uzak kalmamıştır. Devletin diğer bölgelerinde olduğu gibi buralarda da tasavvuf etkili olmuş, insanımızın gönül dünyasını zenginleştirmiştir. Dolayısıyla çalışmalarımız bu alanda bir nebze olsun ışık tutabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Kaynaklar

- Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri, haz. Necdet Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1992, 212 s.
- Bali, Muhan, "Gümüşhane'li Aşık Akif Timurhan (Zevrakî) (Hayatı, Sanatı, Eseri)", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), s. 654-663.
- Bayram, Mikâil, *Ahî Evren* (Tasavvufî Düşüncenin Esasları), TDV, Yay., Ankara 1995.
- Bostancı, Harun, *Osmanlı Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesinde Kurulan Tekke ve Zaviyeler*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, FÜSBE, Elazığ 2007.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.
- Çakan, İlker, *Karadeniz Bölgesi*, Ankara 1994.
- Çetin, Osman, *Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*, Marifet Yay., İstanbul 1990.
- Doğan, Lütfi, "Hacı Ahmed Ziyaüddin Efendi (r.a.) ve Ramuzu'1-Ehadis Adlı Eseri", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990), s. 571-578.
- Erkoç, Ethem, *Âşık Paşa ve Oğlu Elvan Çelebi*, Pegasus Görsel İletişim Hizmetleri, Çorum 2005.
- Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, I-VI, İstanbul 1314-18; VII-X, İstanbul 1928-38.
- Gündüz, İrfan, "Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddîn", *DİA*, XIV, 276.
- Gündüz, İrfan, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn, Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, Seha Neşriyat, İstanbul 1984.
- Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul ts.
- Haksever, Ahmed Cahid, "Çorum'da Nakşbendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/1, c. 7, Sayı: 13, s. 70-71.
- Hayal, İsmail, *Gümüşhaneli Şairler Antolojisi*, Gümüşhane Valiliği Yay., İstanbul 2007.
- <http://www.alucra.com/manevi-deerler/1654-muederris-hac-osman-efendi.html> (Erişim tarihi: 31.12.2012).
- http://www.gumushane.gen.tr/index.php?ind=news&op=news_show_single&ide=4261 (25.04.2010).
- <http://muratdursuntosun.wordpress.com/tag/alucra/> (Erişim tarihi: 31.12.2012).
- <http://www.ozanlar.biz/zevraki/biyografi.html> (Erişim tarihi: 16.05.2010).

- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I-V, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2305-2309.
- Kara, Mustafa, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İstanbul 1990.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB Yay., Ankara 1991.
- Memiş, Abdurrahman, *Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- Özçimi, Fevzi, "Tasavvuf-Hak Erleri ve Onlardan Biri: Hz. Osman Bedrüddîn Erzurûmî", *Osman Bedrüddîn Erzurûmî, Gülzâr-ı Samînî (Sohbetler) I-II*, Marifet Yay., İstanbul 1994, s. 17-39.
- Özkan, Haldun, "Gümüşhane'de Osmanlı Dönemi Türbeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, Erzurum 2009, s. 141-171.
- Özkan, Haldun, "Gümüşhane'de Osmanlı Dönemi Türbeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, Erzurum 2009, s. 157-158.
- Özkan, Haldun-Yutttaş, Hüseyin, *Orta Çağ'dan Günümüze Gümüşhane*, Gümüşhane 2012.
- Özköse, Kadir-Şimşek, Halil İbrahim, *Altın Silsile'den Altın Halkalar*, Poyraz Ofset, Ankara 2009.
- Sâlih Şirânî, *Deh-Çerâğ-ı İslâm*, Hukûk Matbaası, İstanbul 1332.
- San, Sabri Özcan, "Gümüşhane Müstakil Sancağı'ndaki Mahalleler, Aileler ve (Efsaneler, Hikâyeler)", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*, haz. Nasuhi Ünal Karaaslan, Ünal Ofset Matbaası, Ankara 1991, s. 119-128.
- Sarioğlu, Necmettin, "Niksarlı Hacı Ahmet Efendi", *Somuncubaba Dergisi*, Sayı: 58, s. 42-43.
- Tozlu, Necmettin, "Aşıklar Tükenmez, Tükenen Bizim Gayretimiz ve Himmetimizdir. Yıllarıyla Yağmalanan Bir Hazine: Saylazı (Posus)lı Nuri Baba", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*, s. 609-617.
- Tozlu, Necmettin, *Aşık İlhami (Nuri Baba)*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Matbaası, Van 1995, 95 s.
- Trabzon Salnâmelerinde Gümüşhane Sancağı*, haz. Sabri Özcan San, Gümüşhane, ts.
- Tuncel, Metin, "Gümüşhane", *DİA*, XIV, 275.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984.
- Uslu, Gülyüz Akgün, *Gümüşhane ve Çevresi Tarihi-Sanat Eserleri*, İstanbul 1980, s. 28.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ankara 1947-1959.
- Ülker, Talat-Yılmaz, Necati-Kazancı, Şahin-Doğru, Engin, *Gümüşhane Halk Kültürü-I-II-III*, Gümüşhane 2011.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

- Yılmaz, Hülya, *Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1997.
- Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan Yay., İstanbul 2003.
- Yüksel, Murat, *Gümüşhane Kitabeleri*, Gümüşhane Valiliği Yay., İstanbul 1997.

Arşiv Kaynakları

- BOA, A.}AMD., Dosya No: 14, Gömlek No: 63, 29 Z 1265.
- BOA, A.}MKT.MHM. Dosya No: 148, Gömlek No: 7, 27 R 1275.
- BOA, A.}MKT.NZD. Dosya No: 67, Gömlek No: 103, 17 Ş 1269.
- BOA, A.}MKT.NZD., Dosya No: 85, Gömlek No: 59, 3 Za 1269.
- BOA, A.}MKT.NZD., Dosya No: 86, Gömlek No: 73, 12 Za 1269.
- BOA, A.}MKT.UM.. Dosya No: 476, Gömlek No: 50, 29 Za 1277.
- BOA, C.EV., Dosya No: 114, Gömlek No: 5660, 29 M 1188.
- BOA, C.EV., Dosya No: 176, Gömlek No: 8787, 22 Ş 1235.
- BOA, C.EV., Dosya No: 235, Gömlek No: 11743, 29 Z 1255.
- BOA, C.EV., Dosya No: 281, Gömlek No: 14302, 29 Z 1270.
- BOA, C.EV., Dosya No: 356, Gömlek No: 18080, 19 Ra 1247.
- BOA, C.EV., Dosya No: 453, Gömlek No: 22908, 22 Ş 1235.
- BOA, C.EV., Dosya No: 463, Gömlek No: 23425, 29 Z 1172.
- BOA, C.EV., Dosya No: 476, Gömlek No: 24053, 29 Ş 1201.
- BOA, C.EV., Dosya No: 503, Gömlek No: 25402, 29 Z 1255.
- BOA, C.EV., Dosya No: 547, Gömlek No: 27602, 29 Ra 1179.
- BOA, C.EV., Dosya No: 569, Gömlek No: 28702, 29 L 1198.
- BOA, C.EV., Dosya No: 77, Gömlek No: 3813, 23 Ş 1114.
- BOA, DH.MKT., Dosya No: 1931, Gömlek No: 69, 11 Ş 1309.
- BOA, DH.MUİ., Dosya No: 96/-1, Gömlek No: 33, 11 Ca 1309.
- BOA, DH.ŞFR, Dosya No: 106, Gömlek No: 89, 27 Ar 1335.
- BOA, EV.d., Gömlek No: 23347. Tarihi belli değildir.
- BOA, ŞD. Dosya No: 417, Gömlek No: 87, 27 Ş 1323.